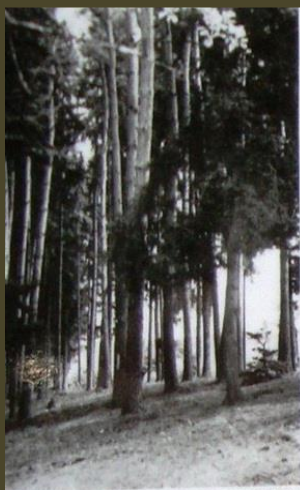

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -

SÂNGEORZ-BĂI

**ANUL V,
NR. 3(43),
MARTIE
2016**

ÎN ACEST NUMĂR:

**EMIL PRECUP, IOAN MACAVEIU, DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI,
TRIBUNA, S. STOICA, DORIN DOLOGA, OCTAVIAN SCRIDON,
ȘTEFAN BUZILĂ, ALEXANDRU DĂRĂBAN**

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL V, NR. 3 (43), MARTIE 2016

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
alexandrudaraban53@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban
Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:
<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>
<http://en.calameo.com/accounts/3280504>
<https://pisaniisang.wordpress.com>

COPERTA I: Stațiunea Sângeorzului din alte vremuri
Fotografie din colecția domnului Dorin Dologa

COPERTA IV: O mamă cu fata și feciorul ei în straie de sărbătoare
Fotografie din colecția artistului Maxim Dumitraș

Cuprins

<u>CUPRINS</u>	5
<u>EDITORIAL</u>	
EMIL PRECUP, <i>Unchiul către nepot –III</i>	7
<u>BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE</u>	
IOAN MACAVEIU, <i>Corespondența „Tribunei”</i>	11
DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI, <i>Fondurile grănicerești din Năsăud – I</i>	13
*** <i>Măcelul de la Feldru</i>	15
S. STOICA, <i>Statistica sanitară</i>	17
DORIN DOLOGA, <i>Primăria comunei Sângeorz-Băi</i>	23
<u>RESTITUIRI</u>	
DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI, <i>Poporul român în oglinda poeziei sale</i>	29
OCTAVIAN SCRIDON, <i>O târzie aducere aminte</i>	39
<u>TRADIȚII</u>	
ȘTEFAN BUZILĂ, <i>Nunta la țăranul român din jurul Năsăudului</i>	45
<u>RĂNILE COMUNISMULUI</u>	
ALEXANDRU DĂRĂBAN, <i>Document</i>	55

UNCHIUL CĂTRE NEPOT

- III -

EMIL PRECUP

Iubite nepoate!

Apostolatul vostru însuflețit și organizat de propaganda pentru idealul nostru scump, vă face mare cinste. Cât privește sensibilitatea, care te face să fii nemulțumit de atitudinea colegului tău mai tânăr, care se prea întovărășește în ochii lumii cu plăcerile premature ca să dea pildă rea altor tineri, deprinși a imita pe cei găsiți ca modele de urmat într-o mișcare de îndrumare patriotică – aceasta dovedește buna și temeinica ta educație, dar arată și spiritul hedonist, care primejduiește viața unor tineri, grăbiți a gusta din plăcerile lumii înainte de vreme.

Undeva citisem despre un minunat lac din Elveția la poalele unui munte înalt și stâncos. Apa limpede cristalină a acestui lac, izvorând din inima muntelui, se rostogolește zgomotos printr-un tunel lung adânc și întunecos, peste stânci acoperite cu mușchi, din care, după ce iese, se scurge mai întâi printr-o alee scurtă de brazi stufoși și umbroși și se varsă în urmă, lină și veselă, în lacul deschis, larg și scăldat în razele soarelui până în fundul sclipitor de nisipul mărunț. În bătaia razelor de soare ce mângâie plăcut acest minunat lac zburdă veseli mii de păstrăvi argintii care, prin jocul lor vioi, încrețesc în valuri oglinda apei ce proiectează fermecător peisajul coastei muntelui, amestecând arbori, stânci și flori cu armonia sclipitoare a culorilor din curcubeu.

Acești neastâmpărați păstrăvi mânați de instinctul lor natural în sus, spre originea apei, spre izvor, și ajunși în văgăunile adânci și întunecoase ale tunelului, de unde, multă vreme pribegind nu reușesc să se întoarcă la lumină, de unde au plecat, își pierd vederea, dar iar și-o recâștigă, dacă în rătăcirea lor, întâmplarea aduce cu sine să ajungă din nou în largul strălucitor și fermecător al lacului luminat de raza dulce a soarelui prietenos.

Ca și apa lacului, viața omului se naște din adâncimi neînțelese. Ea devine conștientă, atractivă, plăcută și fermecătoare sub raza caldă a spiritului luminat. Sufletul omului luminat de știință și credință oglindește gânduri, idei și sentimente, ca podoabe sufletești, care încântă, farmecă și alcătuiesc armonia spirituală.

Ca și păstrăvii, omul atras de instinctul de a cunoaște și a străbate în tainele adânci ale lumii și sedus de dragostea din care se naște viața însăși, și totul în lume, se grăbește cu un ceas mai devreme să guste plăcerii să se bucure mai intens și mai accelerat de această viață, golind paharul plăcerilor până în fund, ca în urmă să se plictisească și să dorească o revenire la viața curată și idealistă de unde a plecat. Simțind pulsul misterios al setei de viață,

EMIL PRECUP

omul tinde spre izvorul fericirii și al plăcerilor trecătoare, închizând ochii conștiinței, ca să orbească sufletește, să rătăcească, să simtă greșeala de a fi ieșit din sfera vederii și să dorească întoarcerea din lumea întunericului orb, la lumina adevărului veșnic și strălucitor. Rătăcitor, el simte că nu s-a născut ca să rătăcească prin întunericul păcatului, că misiunea lui este a birui lumea și a clădi pe existență, nu pe distrugerea și moartea vieții înglodate în plăceri care, după cum spunea Eminescu, durează numai o clipă și poartă „masca fericirii” care s-a născut din moartea adevăratei fericiri. El simte rătăcirea peste marginile vieții cumpătate, îndepărtarea de virtute și căderea în păcatul orb, în orbirea morală și dorește întoarcerea la lumina vieții curate, fericite și pline de optimism unde să găsească plăcerea în muncă serioasă și constructivă, în frumusețile naturii și în idealurile lumii sufletești.

Românul adevărat are sensibilitatea morală foarte dezvoltată. El e cumpătat în vorbă și în faptă. Viața curată și cinstită este pentru român o lege.

Dacă sănătoasă tradiție morală a românului este tulburată de cazuri excepționale, aceasta dovedește o influență străină de conduita morală și de sănătatea sufletească a românului adevărat.

Voi, tinerii refugiați, trebuie să fiți stăpâniți de ambiția și dorința de a duce cu voi și a răspândi pretutindeni frumoasa tradiție ardelenescă sănătoasă, morală, servind ca model. Ca și părinții voștri, faceți la fel și voi, bunurile spirituale le înfrățiți cu idealurile naționale printr-o activitate serioasă și printr-o viață plină de virtuți.

Ca și creștinii care prin sfânta cuminecătură luată din același potir sfânt se simt egali și părtași la ființa divină, faceți ca prin aceeași hrană spirituală să vă simțiți frați și nedespărțiți ai aceluiași neam, legați prin același bunuri sufletești.

Peste interesele voastre profesionale și gospodărești, încadrați-vă în lumea superioară a spiritului curat, în lumea idealului în care domnește legea adevărului, a frumosului și a binelui, ca ordine superioară a lumii.

Această lume idealistă nu poate fi în același timp slujitor instinctelor plăcerilor materiale. Nu poți fi în același timp slujitor instinctelor plăcerilor și luptător dezinteresat pentru bunurile veșnice spirituale.

Credința ta în nevoia unui spirit public sănătos și dorința de a afirma prin exemplul tău disciplina morală, onestitatea, cinstea și mândria unei vieți cumpătate și curate sunt dovada caracterului tău de român și de Ardelean.

Persistă în aceeași atitudine morală și vei fi fericit, iar împreună cu tine vor fi fericiți, iar împreună cu tine vor fi fericiți și cei din jurul tău¹.

¹ *Ardealul*, București, Anul III, 1943, nr. 34 (4 septembrie), p. 6.

BISERICĂ,
ȘCOALĂ
SOCIETATE

Fotografii din colecția domnului Dorin Dologa

Corespondența *Tribunei*

Năsăud, la 7 martie 1889

Preotul Ioan Macaveiu

Domnul Publiu, prin corespondența domniei-sale apărută în coloanele prețuitului ziar „Tribuna”, nr. 35, a. c., cu multă cunoștință de cauză, a mărturisit un adevăr peste care românilor grăniceri de la Năsăud nu le este iertat a trece fără nicio discuție la ordinea zilei. Domnul Publiu spune celor interesați, care nu pot fi alții decât sigur și numai grănicerii și descendenții acelora, că li s-au impus un statut după care au a se conforma de-acum înainte și după care să se administreze fondul scolastic central și fondul de stipendii..

Ce se cuprinde în statut și ce nu, despre aceea nici eu și, poate, nici domnul Publiu, și pot zice majoritatea inteligenței din Năsăud și din jur nu are cunoștință!? Iar dacă inteligența nu are cunoștință, ce să zic atunci despre poporul de rând care este împărțit a pretinde: cum stăm cu afacerile publice grănicerești?

Aici suntem cu toții interesați, aici avem cu toții să ne rostim și pentru aceste afaceri suntem nu numai îndreptățiți, dar chiar și îndatorați a ne da părerea fără de nicio rezervă.

Ca îndreptățit mă și simt îndatorat față cu conștiința mea să-mi exprim convingerile mele, ca orișicare altul dintre grăniceri și voi persista pe lângă aceste convingeri până atunci până când o altă persoană sau alte persoane îmi vor demonstra neadevărul convingerilor mele.

Statutul impus a început a fi și primit în un mod cu totul neașteptat din partea tuturor acelora care erau chemați a protesta în contra aplicării lui.

Aceștia sunt primo loco membrii comisiei administrative a fondurilor grănicerești. Eu le zic „grănicerești”.

Atât unii, cât și alții, după noul statut și-au făcut finit activitatea. Și cu toate aceste, dâșii sunt chiar și astăzi adevărații reprezentanți numai ai grănicerilor și ai descendenților acelora. Pentru că până acum nimeni nu le-a împărțit că activitatea lor s-a curmat.

Și totuși, alții îi iau pe dinainte!? Iar aceștia după noul statut.

Reprezentanțele comunelor politice au primit ordin ca să aleagă „membri în comitetul fondurilor grănicerești”. Așadar, nu comunităților grănicerești ca până acum. Comitetul fondurilor, precum și comisiunea administrativă, a fost până acum aleasă numai din partea grănicerilor și a descendenților acelora. Noul comitet este însă reprezentantul comunelor politice.

Eu și, poate cu mine, vor fi mulți care vom recunoaște ca reprezentanți ai grănicerilor numai și numai pe membrii comitetului vechi. Și toți aceea care au primit mandate din partea comunităților politice, vor fi reprezentanții politici ai comunităților.

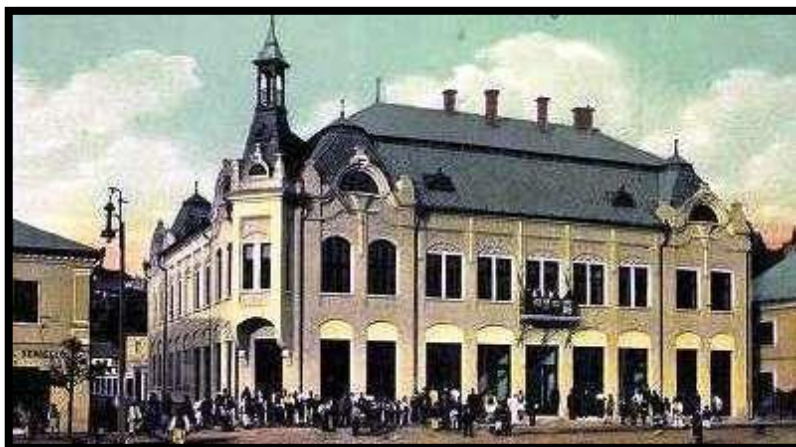
Preotul Ioan Macaveiu

Din acest punct de vedere am mâncat și atunci, când în plenul ședinței consiliului comunal din Năsăud, ținut în 5 I. c., am pledat pentru realegerea niciunui membru în comitetul fondurilor, chiar din partea comunităților politice. De aceea, niciun om care vede greutatea situației comunităților grănicerești nu-mi va putea face imputări – iar acesta că nici că o pot crede cuiva – că m-am luptat contra alegerii Reverendisimului domn vicar Gregoriu Moisil. Cel ce a fost de această sau cel ce crede una ca aceasta, îl provoc și pe această cale ca să mă vădească. Eu, din contră, o știu pozitiv că Reverendisimul domn vicar este cel mai măcinat în suflet pentru trista stare în care a ajuns grănicerimea.

În această ședință mi-am expus fără șovăire convingerile mele. Acolo am spus totul ce am avut de spus. Pentru aceea, nu sunt eu de vină dacă majoritatea membrilor consiliului comunal au împărtășit vederile mele. Aceste vederi le expun pe scurt și în corespondența de față din reverență față cu șeful meu bisericesc și din motivul ca să se convingă grănicerii că nedreptate li se face. Și susțin că în consiliile comunale au greșit când, fără a avea cunoștințe despre cuprinsul statutului impus, s-au demis a alege reprezentanți în comitetul fondurilor grănicerești. Din aceste motive, noilor membri nu le restă decât rămânând pe lângă mandate sau să lucre în numele comunelor politice - sau să demisioneze.

Ca să nu mai să zică din vreo parte că aș agita contra statului, o mărturisesc și aceasta, că respect statutul pentru că are aprobarea mai înaltă, respect însă tot în acel timp grănicerimea pentru că mă știu respecta și pe mine. Sunt însă de acea fermă credință că locurile mai înalte, prin intervenirea grănicerilor, vor da loc cererii lor dacă se vor face pașii de lipsă, ca adică să se recunoască de îndreptățiți ai fondurilor grănicerești numai adevărații lor proprietari.

Aceste îmi sunt convingerile mele și pe aceste le mărturisesc și înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor¹.

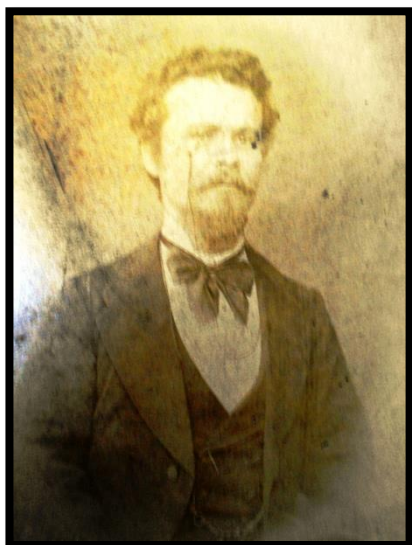

¹ *Tribuna*, Sibiu, Anul VI, 1889 (26 februarie/10 martie), p. 182.

Fondurile grănicerești din Năsăud

Dr. Artemiu Publiu Alexi

- I -

Multe sunt peripețiile prin care au trecut aceste fonduri până astăzi. Istoria acestora merită a fi cunoscută nu numai de tot românul, dar de tot omul iubitor de cultură. Un deosebit interes ar avea aceste pentru români, mai vârtos pentru că au început a se răspândi multe informațiuni false despre aceste fonduri care, se înțelege, servesc la facerea de concluziuni și mai false. Dezvelirea stării adevărate a lucrului, descrierea obiectivă a fazelor prin care s-au dezvoltat afacerile acestor fonduri, ar fi lucrul cel mai dorit.

Sperăm, însă, că nu va trece mult și se vor afla oameni care să-și ieie osteneala a îndeplini această sarcină care să facă lumină în acest lucru, punând în mâna românilor istoria acestor fonduri, care va forma o parte

interesantă din istoria culturii noastre.

Dar să fim cu așteptare până la acel timp, cu atât mai vârtos, căci acum mi se pare a nu fi prea potrivit din multe puncte de vedere și, mai ales, pentru că oricât de obiectiv s-ar trata acest lucru, voind a nu părăsi baza adevărului, trebuie să se facă pomenire de fapte ce stau în legătură cu persoane ce trăiesc și care au contribuit, unii mai mult, alții mai puțin, unii în mod pozitiv, alții poate negativ, la prosperarea acestor fonduri. Cei cu musca pe căciulă s-ar afla supărați, căci sunt rari acei oameni cărora le place a auzi adevărul și, atunci, când le este nefavorabil. Apoi, chiar acum, nu ar fi timpul potrivit da a da însă și mai mult la învrăjbire, ci din contră, mai că niciodată nu s-a simțit mai mult trebuința ca acuma, de o bună și frățească înțelegere și de o solidaritate de fier între toți grănicerii.

Într-un articol publicat în nr. 35 al „Tribunei” mi-am exprimat dorința că ar fi timpul suprem ca oamenii cu tragere de inimă pentru binele comun să se apropie unul de altul cu mai multă sinceritate și încredere. Am exprimat această dorință pentru că față cu dispozițiunile statutelor impuse și față cu intențiunile vădite și latente din acele statute, numai prin o unire și prin o solidaritate a tuturor celor chemați se poate spera că se va putea mântui ceva și pentru că sunt de credință că în fața acestei cauze trebuie să dispară orice diferență personală, orice divergență de păreri, fie acele politice sau de orice altă natură.

Dr. Artemiu Publiu Alexi

Tot în acel articol am accentuat că dacă se mai poate ceva mântui, apoi aceasta atârnă de la reorganizarea, respectiv formarea noului comitet, de la membrii ce vor fi aleși și de pașii ce vor face aceștia. Am accentuat aceasta, pentru ca reprezentanțele comunale să chibzuiască bine cui își dau încrederea.

mi-am exprimat totodată temerea că în urma ingerințelor și în urma influențării unor oameni cu ambiții vane, care se îndeasă peste tot locul, se vor alege semeni nedestoinici pentru lupte de această natură și vor rămâne nealeși astfel de bărbați care, în urma abilității și a trecutului lor și în urma independenței convingerilor li a activității lor, ar fi mai chemați ca cu puterile luminii și ale științei lor să apere interesele fondurilor și ale școlilor. Am atras atenția inteligenței de pe la sate ca să fie cu multă prevedere față de cele ce se întâmplă, să se înțeleagă cu inteligența din Năsăud sau din alte locuri (aici am inteligența grănicerească ce locuiește în afară de Năsăud, precum în Bistrița, etc.), despre care, se știe, că se interesează de cauză¹.

Mi-am exprimat temerea și îngrijirea nu pentru că nu am avea destui oameni, ci pentru că oamenii sunt de toată seama. Avem bărbați care pășesc cu fruntea deschisă și apără fără șovăire interesele publice cu toată puterea convingerilor sub orice împrejurări și care sunt conduși la lupte de principii și nu de personalități. Dar, apoi, avem și bărbați de aceia care luptă pentru cauze publice până atunci, până când stau în oarecare legături cu interesele lor, nu de dragul cauzei, ci de dragul lui Ego. Dar, mai avem multe soiuri de oameni pe care nu-i mai clarific. Nu-i vorbă, nu e nimeni infailibil, însă când e vorba a se alege bărbați ce sunt a se pune în fruntea afacerilor de atâta interes public și se concred cu apărarea aceloră, trebuie să se cumpănească bine valoarea adevărată și destoinicia lor documentată pe acest teren de fapt², trebuie să se aleagă bărbați întregi².

¹ Domnul Ioan Macavei, în articolul său din nr. 39, îmi ascrie că aș fi susținut în acel articol: că inteligența din afară de Năsăud să vină la Năsăud, ca să se înțeleagă în privința alegerii noilor membri din comitetul fondurilor... Dar, rogu-te domnule Ioan Macavei, a-mi spune și mie, unde ai aflat acest pasaj? Mi-ar place să-mi spui și mie locul! Despre celelalte puncte ventilate în acel articol și, cu deosebire despre chestiunile sprijinite cu stâlpii districtului, sper că se va trata la timpul său, ne vom lumina asupra lor altădată (Aceste note aparțin autorului).

² *Tribuna*, Sibiu, Anul VI, 1889, nr. 61 (16/28 martie), p. 241.

Măcelul de la Feldru

Sibiu, 21 noiembrie 1890

Cinci zile au trecut de când s-a petrecut într-o comună românească o măcelărire formală între popor și între jandarmeria ungurească, care măcel s-a terminat cu 7 morți și 30 greu răniți. Și astăzi încă lipsesc amănuntele despre această crudă vărsare de sânge. Trei autorități publice sunt amestecate în această afacere: episcopatul greco-catolic din Gherla, solgbirăiatul din Năsăud și comanda jandarmeriei. Niciuna dintre aceste autorități n-a găsit de cuviință a publica vreun raport oficial despre cele ce s-au petrecut la Feldru.

Mai mult. Niciunul dintre românii din apropierea comunei, pe cât știm noi, nu s-a găsit până astăzi să se informeze la fața locului despre cele întâmplate. Este aici vorba de sângele și viața unor locuitori pașnici care se opun introducerii unui paroh. De când s-a mai pomenit ca propovăduitorul cuvântului lui Dumnezeu să treacă peste cadavre și prin sânge ca să ajungă la biserică? Cum ajunge poliția, ca la un act de natură atât de pașnică, să deie ordin de a trimite proiectile mortale în masele poporului? La toate aceste întrebări n-avem nici un răspuns căci și autoritatea bisericească și autoritatea administrativă tac, tace poliția însăși. Guvernul? Guvernul, bag seama, nu se interesează deloc, fiindcă numai cetățenii de a doua ordine, „străinii”, au fost măcelăriți.

Dăm astăzi, în lipsa altor informațiuni, știrile ziarelor maghiare din Cluj despre acest crud act:

„Kolozsvar” (din 20 l.c.) scrie:

Scandalul amintit în telegrama noastră de alaltăieri (ne scrie corespondentul din Bistrița) are până acum 7 morți, - între care o femeie, - și 12 greu răniți. Astăzi călătoresc la Feldru și până atunci, până când despre acest scandal pot scrie mai în detail, public din știrile trimise următoarele: După moartea preotului greco-catolic din Feldru, postul a devenit vacant. Locuitorii au avut pe candidatul lor și spre acest scop au mers și în deputațiune la episcopul din Gherla, Dr. Ioan Szabo. Vicarul Moșil din Năsăud încă avea pe omul lui și anume un preot din Sibiu¹ cu numele Rotariu, pe care l-a și recomandat episcopului spre denumire. Feldrenii, înțelegând aceasta, au trimis o a doua deputațiune la episcopul și i-au declarat că pe Rotariu sub nici un chip nu le trebuie. Episcopul a scris o epistolă vicarului Moșil din Năsăud și îl face atent despre starea lucrului și că el numai în acel caz denumește pe Rotariu, dacă răspunderea despre cele ce se vor întâmpla o primește Moșil asupra-și. cu aceasta l-a denumit și a dat ordinul de instalare. Moșil, știind că se vor întâmpla nemulțumiri, a cerut pe timpul instalării jandarmi de la protopretorul din Năsăud, Bodó, care i-a și pus la dispoziție 8 jandarmi. La 16 l.c. a fost instalarea. Poporul a ocupat loc înaintea bisericii și n-a voit să lase pe preotul sosit să intre. Notarul din Feldru, George Bancu, a început să capaciteze pe popor, ca să primească pe preotul. La aceasta, singuratici din popor s-au luat cu ciomegele după notar, care a scăpat în turnul bisericii. Poporul, după aceasta, voia să-l aducă jos din turn, la ceea ce jandarmii l-a reținut cu blândețe. Vreo câțiva oameni, foști militari, au

¹ Poate din Rebra-mare (Redacția „Tribunei”).

Măcelul de la Feldru

început să spună mulțimii să nu se teamă că jandarmii nu li-e iertat să puște. Poporul, înfuriat, s-a aruncat asupra jandarmilor ca să le ieie armele, la ceea ce jandarmii s-au folosit de puști. La moment au rămas la fața locului 7 morți, pe care, ieri, i-a și îngropat. 17 oameni sunt greu răniți. Arătare oficioasă către vicecomitele până acum n-a sosit. După știrile mai proaspete sunt 7 morți și vreo 30 răniți.

„Erdély Híradó” (din 20 l.c.) primește de la corespondentul său din Gherla, cu data de 19 l.c., următoarele:

Despre antecedentele scandalului întâmplat în comuna Feldru, care aparține episcopatului Gherlei, pot scrie din izvor, demn de crezut, următoarele:

Episcopul Ioan Szabo, la repetate recomandări și rugări din partea vicarului Moisil, a denumit de preot în Feldru pe Rotariu, o rudă a vicarului. Acesta a trimis episcopului niște atestate din partea primăriei din Feldru, voind să se documenteze că în Feldru domnește liniștea și că numai elementele cele mai neînsemnate sunt în contra lui Rotariu. Ba a mers și o deputațiune la episcopul Szabo, cerând ca să denumească pe Rotariu.

Mai târziu, a mers o a doua deputațiune la episcopul sub conducerea lui Neamțu, arătând că sătenilor nu le trebuie pe Rotariu. Atunci episcopul Szabo denumise deja pe Rotariu, dar la rugarea deputațiunii a trimis în 8 l.c. vicarului ordin că dacă n-a admanuat încă rezoluțiunea de denumire, să n-o admanueze.

În urma rugării unei deputațiuni ce s-a prezentat episcopului în 12 l.c., acesta a poruncit, categoric, vicarului că instalarea rămâne și că rezoluțiunea de denumire o retrage.

În a doua zi, vicarul, în urma unei înștiințări, a mers la episcopul căruia i-a spus că „toate sunt în bună rânduială”, venind și cu un atestat din partea primăriei comunale, că comuna e liniștită și așteaptă pe preotul cu bucurie. Vicarul a încunoștințat pe episcop că în 20 l.c. va fi instalarea.

Episcopul, deși în 12 l.c. a dat ordin, totuși a trimis vicarului un alt ordin, în care îi face cunoscut că denumirea lui Rotariu este necondiționat anulată.

Vicarul, în 14 l.c., a primit ordinul de anulare, la care a răspuns episcopului că instalarea pusă pe 20 l.c. s-a făcut în 16 l.c.

Vicarul, în o scrisoare adresată episcopului, se provoacă la aceea că, adică, el ordinul trimis de episcopul în 12 l.c., din greșeală, nu l-a desfăcut (Acest ordin a fost trimis recomandat!).

Vicarul, totodată, și-a dat demisia.

Cazul sângeros de la Feldru l-a amărât și întristat foarte tare pe episcopul care a trimis la Feldru pe Toma Pop ca să-i câștige informațiuni despre starea lucrului. După informațiuni, cercetarea a pornit-o scaunul episcopesc¹.

(va urma)

¹ *Tribuna*, Sibiu, Anul VI, 1890, nr. 257, pp. 1028-1029.

Statistica sanitară

a cercului Rodna-veche, din comitatul Bistrița-Năsăud, pentru anul 1891

S. STOICA

medic cercual

Cercul Rodnei constituie partea nord-estică a comitatului. Se extinde pe un teren muntos și romantic de 23 mile. Consistă din 13 comune curat românești.

În anul 1880 acest cerc a fost locuit de 17.648 persoane. După recensiunea¹ ultimă, în 1890, a populațiunii, de prezent are 21.950 locuitori, cu 4.302 mai mulți decât înainte cu 11 ani.

Pe teritoriul acestui cerc se află și trei băi sau scălzi de ape minerale excelente și cu deosebite ingrediente chimice. Aceste băi sunt:

- Sângeorgiul-român, proprietatea comunei, exarendată² la societatea acționară „Hebe” din Năsăud, renumită și folositoare pentru morburile³ cronice de stomac, de intestine, de ficat, de splină și de catarurile⁴ cronice ale organelor de urmat.

- Anieșul (Dombath), proprietatea ministrului de agricultură, conte Andreiu Bethlen, folositoare pentru catarurile cronice de organele respiratorii, pentru scurgerile de sânge muierești, pentru anemie și slăbire de nervi.

- „Valea Vinului”, botezată din partea Kultur-egyletiștilor – BÉRVÖLGY. Aceasta este scalda cea renumită, al cărei folos fondurile scolastice grănicerești în mai multe zeci de ani nu l-au știut exploata. Aceasta este baia care, în urma procesului de tristă memorie al foștilor grăniceri, a trecut din mâna fondurilor la erar și o folosesc Kultur-egylet-ul (EMKE) unguresc. Calitatea apei și aerul cel mai curat de munte atrage bucuros pe cei ce sufăr de slăbiciuni de nervi, de anemie, de scrofulă⁵ și de astmă.

- Scalda „Antonie”, care este proprietatea opidului Rodna-veche, spre rușinea comunității, a fost lăsată a se ruina total și astăzi numai izvorul apei feroase de o calitate rară mai reprezintă vechiul ei nume.

¹ Recensiunea = recensământ.

² Exarendată = arendată.

³ Morb = afecțiune, boală, maladie.

⁴ Catar = inflamație a mucoasei unui organ, adesea însoțită de secreție.

⁵ Scrofulă = ganglion limfatic din regiunea cervicală, inghinală sau axilară atins de scrofuloză.

S. STOICA

Rodna-veche, odinioară, pe timpul invaziei tătarilor era un oraș de 40.000 locuitori. Aceasta o dovedesc scrisorile vechi din arhiva comitatului, catacombele subterane și falnica ruină a templului vechi care, niciodată, nu înconjură ochii ageri și scrutătorilor-istorici veniți din depărtare.

Astăzi, Rodna este un opid sau orașel de 3.602 locuitori, în cea mai mare parte români. Printre ei se mai află și câteva familii de unguri, de nemți, de armeni, jidani, etc.

Aici este așezat oficiul montan peste vestitele mine de plumb ale statului. În materialul de plumb al minelor se cuprinde și o cantitate mică de argint și puțin aur. Se mai află aici judecătorie regească, oficiul cercului administrativ, o școală de stat, ale cărei intențiuni dăunătoare pentru poporul de aici poate fi cunoscut din corespondențele jurnalistice din anul 1878.

Mai este și o școală confesională greco-catolică cu două clase bine întocmite și prevăzute cu doi învățători harnici și zeloși. Această școală confesională este chemată a susține cultivarea simțului românesc față cu curentul șovinist.

Laudă țăranilor locali care, fiind foarte spornici și cu simțăminte bune românești, se îngrijesc ca școala lor confesională totdeauna să fie tescuită de mlădițele tinere ale tulpinii românești. Împrejurare, care le îmboldește dureros simțământul compatrioților noștri maghiari, văzând că mai bucuros frecventează școala românească decât cea ungurească de stat.

Ocupațiunea poporului din cercul întreg, în genere, este agronomia, economia de vite, industria de casă și, afară de acestea, în loco Rodna-veche vreo 300-400 persoane ocupă și cu exploatarea minelor de plumb.

Lemnăritul și plutăritul care odinioară serveau de bune izvoare de câștig pentru popor, de prezent, în urma procesului dezastruos, sunt luate din mâinile poporului băștinaș și formează izvorul de speculă al unei societăți maghiare de lemnărit.

Bogatele păduri seculare care înfrumusețează locul de altcum steril al acestui ținut, astăzi este o magazie bogată de existență a unui număr considerabil de venetici șoviniști, aduși din diferite părți ale patriei cu scop ca să apere pădurile ca nu cumva să se piardă niciun vreun par în folosul poporului. Aceste motive au dat curs la sporirea elementelor străine așezate în acest ținut.

După datele oficiale, populația acestui cerc se compune în modul următor:

- greco-catolici = 19.118;
- romano-catolici = 1.420;
- greco-orientali (ortodocși, s.n.) = 672;
- reformați = 111;
- luterani = 77;
- izraeliți = 552.

Tot aceste grupe de religii sunt dătoare de ton și în privința naționalităților. Greco-catolicii și greco-orientalii, laolaltă, dau contingentul preponderent al românilor și celelalte confesiuni minoritatea cea mai mică a altor națiuni.

În anul trecut s-au născut cu totul 914 și anume:

Statistica sanitară a cercului Rodna-veche, din comitatul Bistrița-Năsăud, pentru anul 1891

Confesiunea	Feciori	Fete	Total
Greco-catolici	403	387	790
Greco-orientali	16	20	36
Romano-catolici	40	28	68
Izraeliți	8	12	20

Față cu numărul nașterilor de 914, mortalitatea a fost reprezentată în total cu 482 indivizi. După religie au murit:

Confesiunea	Bărbați	Femei	Total
Greco-catolici	222	206	428
Romano-catolici	17	12	29
Luterani	-	2	2
Greco-orientali	10	8	18
Izraeliți	2	3	5

Substrăgând¹ suma morților din a născuților se arată un spor de nașteri de 432 persoane:

- greco-catolici = 362;
- greco-orientali = 18;
- romano-catolici = 39;
- izraeliți = 15;
- luterani = nu s-au născut niciunul, au murit 2.

Mortalitatea până în vârsta de 5-10 ani e reprezentată cu 230, de aici încolo etatea mai bătrână ocupă restul mortalității. Cauzele care au pricinuit mortalitatea în decursul anului au fost următoarele:

- debilitate, slăbie din naștere = 104;
- mătrici sau convulsioni = 8;
- uscăciune, boală cătunească = 8;
- aprindere de plămâni = 50;
- tuberculoză = 46;
- catar de mațe = 20;
- dizenterie = 12;
- boală de apă = 14;
- lungoare = 8;
- vărsat = 40;
- scarlatină = 1;
- cori = 2;

¹ Substragere = acțiunea de scădere.

S. STOICA

- diferie = 8;
- șopârlaiță (crup) = 8;
- tuse măgărească = 32;
- friguri de naștere = 1;
- carbuncolosa = 6;
- rac = 1;
- bătrânețe = 84;
- alienație mintală = 1;
- moarte silnică = 4;
- sinucideri = 2;
- moarte întâmplată fără veste = 8;
- aprindere de creier = 4;
- anemică sau lipsă de sânge = 4.

Făcând o privire exactă asupra cifrelor amintite putem face concluziunea nedisputabilă că majoritatea locuitorilor din acest ținut o dau români băștinași, 19.790. restul de 2.160 este compus dintre diferitele naționalități venetice al căror număr de tot mic se pierde total în grupa cea mare a românilor. Dacă vom examina sporul îmbucurător al nașterilor față cu morțile, putem afirma cu siguranță că populația cercului, atât în cei 10 ani trecuți, cât și în anul curent, în genere a crescut și că acest crescământ¹, în ciuda tuturor apăsărilor și greutăților de existență, a favorizat cu deosebire neamul românesc. Asta dovedește că românul și când e necăjit și apăsător, pe lângă toată sărăcia lui, nu înceată a se spori, dacă spurcatele boli contagioase, de care nu se știe, ferindu-i, conturbă liniștea lui strămoșească.

Datele de mortalitate, deși sunt bazate mai cu seamă pe constatarea inspectorilor de morți, cu puține excepțiuni, ele pot fi privite aproximativ adevărate. Din cauzele de mortalitate se dovedește că în anul trecut populația cercului n-a fost atacată de epidemii contagioase primejdioase, abstrăgând epidemia de vărsat care în ultimele trei luni din sfârșitul anului, ivindu-se în mod epidemic în comuna Sângeorgiu, singur acolo a cauzat 4 decese².

Fiind cu privire la numărul de mortalitate într-o comună de 3.020 locuitori, față cu numărul bolnavilor de 370, într-adevăr, apare exagerat.

Iată motivele care au contribuit la lățirea bolii și la numărul considerabil al mortalității:

- indiferența poporenilor în privința altuirii și realtuirii la timpurile cuvenite;
- neobservarea regulilor de separare;
- locuințele strâmte, neaerisite și îndesuite de persoane multe, în care se culcau, laolaltă, sănătoși cu bolnavi.

Împărțășitu-s-au de pomene, de priveghiuri și de înmormântări frecventate.

Cea mai mare greșeală au purtat-o autoritățile stăpânitoare că nu s-au îngrijit de-ajuns pentru izolarea bolnavilor și pentru aplicarea energică a regulilor de dezinfectare.

¹ Crescământ = creștere.

² *Tribuna*, Sibiu, Anul IX, 1892, nr. 62, pp. 246-247.

Statistica sanitară a cercului Rodna-veche, din comitatul Bistrița-Năsăud, pentru anul 1891

Altcum stăpânii administrațiunii, începând de sus până jos, sunt satisfăcuți prin fabricarea prospectelor periodice din care să se poată compune statistica făloasă a țării. O boală atât de contagioasă precum este vărsatul, la cele dintâi cazuri de bolnăvire se poate stinge ușor prin izolarea strictă și prin dezinsecțiunea energică a localității, a obiectelor dintr-însa și a cadavrelor celor răposați. Poporul trebuie reținut a se feri ca să nu vină în contact cu nimic din jurul bolnavului.

Grija bună a bolnavilor, nutrirea lor cu victuale¹ bune și ușoare de mistuit, aerisirea casei, curățirea bolnavului, aplicându-se și vreo câteva băi de apă caldută după uscarea bășicilor, sunt cele mai bune reguli pentru a-i scăpa de ghearele morții. Celelalte boli de caracter contagios, în privința numerică a mortalității, atât sunt de puține, încât nici nu merită a ne ocupa cu ele.

Cauza bătrâneților este socotită de la 60 ani în sus. Nicio persoană n-a ajuns vârsta de 100 ani. De aici urmează că având locuitorii ocupațiune grea, nu prea ajung peste 80 de ani.

Moartea silnică sau violentă e însemnată cu 4 cazuri. Acestea sunt jertfele persoanelor ale măcelului de tristă aducere aminte de când cu instalarea preotului din Feldru, în 16 noiembrie 1890.

Aceștia au fost cei dejucați la chinurile morții care, nefiind bine nimeriți de gloanțele jandarmilor decorați pentru vitejia comisă, au trebuit să treacă cu suferințele lor mortale și în anul 1891.

Împrejurarea că alte cazuri de omor silnic n-au mai fost, caracterizează destul de bine că ținutul cercului este locuit de un popor pașnic, liniștit și supus ordinei care, deși a petrecut și petrece mai multe apăsări ale timpului vitreg, nu și-a schimbat natura modestă și exemplară eredită de la vechii strămoși ai Daciei.

Dintre cauzele mortale, un număr bătător la ochi, ne prezintă aprinderile de plămâni și tuberculoză. Multele decese ale pneumoniilor stau în combinare cu nepăsarea și cu neglijența poporenilor față cu cura regulată de care, poporul simplu în cele mai multe cazuri, nici nu s-au folosit.

Tuberculoza sau hectica plămânilor încă a fost un factor principal al mortalității. De vreo câțiva ani de zile am petrecut cu atenție lățirea ei la poporeni noștri și am aflat că din an în an ia dimensiuni tot mai mari și peste o mulțime de persoane dintre cei vii.

Deci să căutăm care au fost și sunt motivele de lățire ale tuberculozei? Deși hectica se susține a fi ereditară, adică moștenitoare, motivele de ivire și d3e lățire s-au aflat mai mult în scăderea forțelor vitale ale poporenilor față cu munca grea, la care sunt chemați.

Este lucru constatat că hrănirea săracă, aerul stricat din locuințele strâmte, întunecate și necurate ale țăranilor prepară organismul spre hetică. Am observat și aceea că ivindu-se hectica la vreun om dintr-o casă, a dat însă și la infectarea persoanelor conlocuitoare. Dovadă destul de bună că țăranii noștri nu știu că milioanele de viermuleți (microbi) ce-i scuipe bol-

¹ Victual = vipt, ceea ce servește ca hrană oamenilor, mâncare.

S. STOICA

navii cu flegma, atât prin aer, cât și prin victuale, ușor infectează și pe cei sănătoși, cu atât mai vârtos însă pe cei aplicați și slăbiți din mai multe cauze.

Precum în anii ceialalți, așa și în anul trecut, cea mai mare mortalitate a fost între copiii de la naștere până la 5 și 10 ani. Suma răposaților în această etate a dat mai jumătate contingentul din mortalitatea întreagă a anului.

Trista dovadă la aceasta este numărul celor răposați de debilitate sau slăbiciune din naștere. Deși cazurile de slăbiciune ale pruncilor s-ar putea încâtva atribui la ocupațiunea grea a muierilor în timpul gravidității, în urma căreia adeseori se pot ivi nașteri mai înainte de vreme, - totuși numărul de mortalitate atât de mare al ființelor crude a devenit din nutrirea rea și neregulată, din necurătenia și din neglijența creșterii copiilor.

Iată unde zace răul care ne răpește mulțimea persoanelor și ne slăbește în mersul sporirii tulpina noastră națională.

Din cele amintite vedem, dară, că neamul românesc al acestui ținut, pe lângă toate condițiunile de creștere nefavoritoare, totuși se sporește și odrăsleşte.

Dacă cărturarii noștri, preoții și învățătorii s-ar sili a introduce în poporul nostru numeroasele scrieri igienice referitoare la creșterea pruncilor, atunci, sigur, că numărul poporului nostru s-ar înmulți nechipzuit.

Nutrirea bună, curățenia și locuințele edificate după regulile igienice sunt condițiile cele mai principale prin care, atât copiii, cât și oamenii mari se pot dezvolta mai bine, se întăresc și devin rezistenți față cu atacurile bolnăvicioase ale diferitelor boli.

Scrieri igienice în privința nutriției și creșterii pruncilor, în privința curățeniei și a locuințelor s-au publicat destule în jurnalele noastre românești. „Apărătorul Sănătății” din București aduce articole igienice destule, anume cu descriere populară. Un jurnal atât de popular n-ar trebui să lipsească nici dintr-o familie românească mai de „Doamne ajută!”.

Foarte m-aș bucura dacă alți colegi ai mei încă ar da informațiuni igienice din regiunile unde se află dumnealor.

Numai cu puteri unite am putea aștepta realizarea celor ce dorim pentru sporirea și întărirea neamului nostru.

Reclamele noastre sanitare numai așa pot avea folosul dorit dacă cele ce scriem în privința creșterii copiilor și igienei poporului, vor servi nu numai pentru distracțiunea cititorilor, ci vor fi introduse faptime și la poporenii.

Dacă nici puținele cărți igienice n-au trecerea cuvenită la cărturarii noștri, să ne folosim barem de scrierile ce apar în jurnalele noastre periodice.

Rodna-veche, 1892¹.

¹ *Tribuna*, Sibiu, Anul IX, 1892, nr. 63, pp. 250-251.

PRIMĂRIA COMUNEI SÂNGEORZ BĂI

1851-1916

Dorin Dologa

Despre primării în sensul modern al cuvântului se poate vorbi începând cu anul 1851. Prin circulara din 3 martie 1851 vicarul greco-catolic al Rodnei, Macedon Pop, anunța faptul că administrația militară a zonei Năsăudului era desființată, aceasta fiind înlocuită începând cu 1 aprilie 1851 cu cea civilă¹.

Primăriile aveau ca și atribuții organizarea vieții economice primare, buna gospodărire a comunelor, susținerea școlilor, bisericilor și a formelor incipiente de organizare sanitară. În perioada respectivă primăriile dispuneau de venituri reduse. Aceste venituri depindeau de ceea ce guvernul le lăsa primăriilor. În perioada respectivă guvernul nu lăsa nimic primăriilor. Fără venituri primăriile nu putea să facă prea multe. În anul 1850 s-a introdus impozitul funciar (pe terenuri), pe imobile (clădiri) și pe alcool, iar în anul 1851 pe tutun². Toate aceste impozite reveneau statului. În perioada dualismului austro-ungar Ministerul regal maghiar de finanțe a sporit în continuu sarcinile fiscale pe care românii trebuiau să le achite către stat. La acestea s-au adăugat contribuțiile locale impuse de către autoritățile comitatense după bunul lor plac. Fiind obligați la plata a numeroase dări, locuitorii din Sângeorz-Băi se aflau într-o situație dificilă. Datorită acestui fapt primăria nu putea să ceară locuitorilor și așa împovărați de plata dărilor către stat și comitat achitarea unor dări comunale mari. Către sfârșitul secolului al XIX-lea în satele năsădene se plătea în general ca și dare comună de fiecare gospodărie câte un florin. O serie de venituri proveneau din exploatarea pădurilor. La înființarea în anul 1851 a primăriilor pădurile nu se aflau însă în administrarea comunelor. În timpul existenței graniței militare comuna Sângeorz-Băi avusese în folosință munții Putredul, Perșa, Cișa, Mirașa, Pântecele și jumătate din muntele Muncelul³. După desființarea în anul 1851 a graniței militare, pădurile au revenit în folosința statului. Datorită cererilor foștilor grăniceri, prin Rezoluția de la Laxenburg din 27 august 1861, munții au trecut în folosința comunelor grănicerești⁴. Multă vreme suprafețele de pădure ale comunelor nu au putut fi exploatate industrial. Principalul obstacol

¹ Virgil Șotropa, „După revoluția din 1849”, în *Arhiva Someșană. Revistă istorică-culturală*, Nr. 7, Năsăud, 1927, p. 20.

² Iosif Marin Balog, *Dilemele modernizării. Economie și societate în Transilvania. 1850-1875*, Editura International Book Access, 2007, pp. 264-165.

³ Simion Lupșan, Adrian Onofreiu (volum îngrijit de), *Contribuții documentare referitoare la situația economică a satelor năsădene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Mesagerul, Bistrița, 2007, p. 20.

⁴ *Ibidem*, p. 95.

Dorin Dologa

Îl constituia lipsa căilor de transport a lemnului. Linia ferată Ilva Mică - Rodna a fost deschisă abia la 18 noiembrie 1909¹. O altă problemă o constituia lipsa fabricilor de cherestea. La Sângeorz-Băi nu a existat o fabrică de cherestea, ci doar gaterul lui Toader Neamț² de pe Valea Cormaia. Totuși, în perioada 1888-1890 firma Beszterce - Naszódi Faipar Rt. Budapesta construisese o fabrică de cherestea cu opt gateri în localitatea Șanț, iar o altă fabrică era în construcție în localitatea Ilva Mică³. Exploatarea pădurilor grănicerești în perioada 1890-1918 s-a făcut prin antrepriză sau concesiuni, sau prin vânzarea posibilităților anuale de licitație la diverse societăți exploatoare pe o perioadă de minim 5 până la 15 ani⁴.

În conformitate cu *Normele provizorii ale organizării comunelor* din anul 1849 fiecare comună trebuia să aibă un antiste (jude), iar pentru fiecare 25 de case se instituia un jurat, numărul juraților neputând fi însă mai mare de 12, chiar dacă în comună erau mai mult de 300 de case. Fiecare comună trebuia să aibă un știutor de carte (notar) care să execute lucrările scrise ale administrației. Normele prevedeau angajarea unor gornici (servitori) și paznici. Primarul și antistia (comitetul comunal) aveau îndatorirea de a veghea asupra bunei administrații interne a comunei, a gospodăririi chibzuite a bunurilor comunale, menținerii ordinii și liniștii publice, precum și aplicarea ordinelor primite de la autoritățile administrativ-teritoriale superioare⁵.

În anul 1851 comuna Sângeorz-Băi avea în frunte un comitet comunal compus din șase membrii: Vasile Varvari, Dănilă Șarda⁶, Ion Andresi, Ion Pop, Leonte Marica și Vasile Marica, condus de judele (primarul) Maxim Haliță. Cel care alcătuia actele (secretarul) era Șteopan⁷. În anul 1852 notar era Maxim Labliti⁸. În anul 1859 Paramon Pop era jude, iar Maxim Haliță era notar⁹. În anul 1861 Nicolae Vlase era judele comunei Sângeorz-Băi¹⁰. Se pare că în acest an vechiul notar a fost înlocuit de unul nou. La 23 februarie 1861 Maxim Haliță era notar al comunei Sângeorz-Băi¹¹, iar la 18 aprilie 1861 notar comunal era Mariu Stalcit¹². În anul 1863 judele comunei Sângeorz-Băi era Maxim Haliță, iar Tănase Gagea era

¹ Simion Lupșan, Vasile Tulbure, Ioan Petruț, Ioan Varga, Mihai Apopei (coordonatori), *Căile de comunicație și transporturile din județul Bistrița-Năsăud*, Editura Mesagerul, Bistrița, 1999, p. 158.

² Paul Brașcanu, *Ghezășul Ilvelor*, Editura Stef, Iași, 2015, p. 59.

³ *Ibidem*, p. 46.

⁴ *Ibidem*, p. 58.

⁵ Al. Matei, Susana Andea, Ioan Dordea, ș.a., *Îndrumător în Arhivele Statului Județul Cluj*, Vol. II, București, 1985, pp. 47-48.

⁶ Astăzi nu mai este întâlnit acest nume. A devenit Jarđa.

⁷ Serviciul Județean Bistrița Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.B.N.A.N.), Fond *Primăria comunei Sângeorz Băi*, dosar 1, f. 70 v; Numele Șteopan a devenit Șteopoaie.

⁸ Simion Retegan, *Parohii, biserici și preoți greco-catolici din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1849-1875)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2006, p. 28.

⁹ *Ibidem*, pp. 151, 166 (Este vorba despre tatăl lui Solomion Haliță).

¹⁰ Ioan Vaida, „Pagini din viața lui Alexandru Bohățel”, în *Arhiva Someșană. Revistă istorică-culturală*, Nr. 27, Năsăud, 1940, p. 144.

¹¹ Simion Retegan, *op. cit.*, p. 210.

¹² Ioan Vaida, *op. cit.*, p. 146.

PRIMĂRIA COMUNEI SÂNGEORZ BĂI - 1851-1916

notar comunal¹. În anul 1869 Ion Ștepoaie era jude al comunei Sângeorz-Băi, iar Tănase Gagea era notar comunal².

Prin *Legea XVIII* din anul 1871 s-a stabilit ca personalul primăriilor mici să fie alcătuit din 1 primar (jude), 1 viceprimar (subjude), doi până la patru jurați, 1 casier, 1 colector de dare, 1 notar și eventual un vicenotar³.

Legea XIV despre igiena publică din anul 1876 prevedea faptul că administrația comunală trebuia să supravegheze campaniile de vaccinare și revaccinare anuale⁴. Legea stabilea faptul că reprezentanții comunei aveau o serie de obligații în ceea ce privește protecția socială, precum și de a asigura pregătirea moșelor pe cheltuiala comunei. Prin aceeași lege administrația comunelor răspundea de sănătatea publică. Aceasta trebuia să supravegheze igiena publică, comercializarea alimentelor și băuturilor, puritatea apei potabile. Legea stabilea obligativitatea comunelor cu cel puțin șase mii de locuitori de a avea un medic. Comunele care aveau între 6.000 și 10.000 de locuitori se puteau grupa alcătuind un cerc (district)⁵. Astfel, în perioada 1888-1920 medicul cercului sanitar al Sângeorzului a fost Andrei Monda⁶.

În conformitate cu *Legea XXII* din anul 1886 privind comunele, în comunele mici antistia comunală era alcătuită din jude, înlocuitorul acestuia, cel puțin doi jurați, notarul cercual, tutorele cercual și medicul de circumscripție⁷.

Începând cu anul 1895 comunele aveau obligația de a întocmi registre de stare civilă.

În perioada 1902-1903 primar al comunei Sângeorz-Băi a fost Iacob Cârțu⁸, în perioada 1905-1911 Marius Ilieș⁹, iar în perioada 1912-1916 Alexandru Buia¹⁰. Începând cu anul 1896 în registrele de stare civilă apare menționat ca și notar comunal Teodor Marțian. Acesta îndeplinea funcția de notar comunal și în anul 1916¹¹. Comitetul comunal era alcătuit în anul 1905 din Ioan Marica, George Berciu, Aurel Chintăoan, Sandu Gagea, Sandu Mărcuș, Iov Flore și Ioan Ogăgău¹². În anul 1906 din comitetul comunal făceau parte Eremie Șorobetea, Ludovic Mozes, Sandu Avram, Ionel Terente, Ioan Marica, Sandu Buia, Leon Algeorge, Ioan Buia, Procopie Buia, Iacob Cârțu, Sandu Mărcuș, Sandu Pop, Elizeu Pop și Alexa Bulța¹³.

¹ Daniela Deteșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Claudiu Septimia Sabău, *Testamente din Districtul Năsăud (1861-1871)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011, pp. 98, 122.

² *Ibidem*, p. 181.

³ *Az 1871. Évi Törvények Gyűjteménye*, Nyomatott a Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság – Nál, Budapest, 1908, pp. 176-219.

⁴ Oana Habor, *Incursiuni pe tărâmul medical transilvănean (1867-1914). La răscrucea dintre sensibilitatea tradițională și provocările modernizării*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, p. 51.

⁵ *Ibidem*, p. 54.

⁶ *Ibidem*, p. 250.

⁷ Al. Matei, Susana Andea, Ioan Dordea, ș.a., *op. cit.*, p. 49.

⁸ S.J.B.N.A.N., fond *Primăria comunei Sângeorz Băi*, dosar 2 a, ff. 134-136.

⁹ *Ibidem*, ff. 168, 280.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 2b, ff. 62, 105.

¹¹ *Ibidem*, f. 109 v.

¹² *Ibidem*, dosar 2 a, f. 168.

¹³ *Ibidem*, dosar 2 a, f. 198.

Dorin Dologa

Un aspect important îl constituie susținerea de către primării a bisericilor și școlilor. În timpul pregătirii edificării bisericii din Sângeorz-Băi primăria comunală se obliga prin declarația dată la 23 decembrie 1869 să asigure mâna de lucru și materialul necesar construcției bisericii¹. În comuna Sângeorz-Băi se afla o școală confesională greco-catolică și o școală trivială². Localul Școlii confesionale greco-catolice era întreținut de către Primăria comunei Sângeorz-Băi, iar cel al Școlii triviale de către primăriilor cercului administrativ al Sângeorzului. Hotărârile imperiale luate în timpul existenței graniței militare și după aceea permiteau comunelor să voteze ajutoare pentru școli și biserici. Primăriile aveau dreptul legal să contribuie la susținerea școlilor confesionale și să acorde ajutoare pentru clădirea de biserici și școli confesionale. Reprezentanțele comunităților românești din Comitatul Bistrița-Năsăud votaseră de zeci de ani din bugetele lor sume de bani pentru aceste instituții. Deciziile acestor comune fuseseră întotdeauna aprobate de către Adunarea generală comitatensă sau districtuală, mai ales în cazul comunelor care aveau suficiente resurse financiare pentru a-și acoperi cheltuielile comunale³. Voind să desființeze instituțiile de învățământ înființate și susținute de naționalitățile nemaghiare, comitele suprem al Comitatului Bistrița-Năsăud, Dézsö Bánffy, a încercat să le priveze de mijloacele de susținere. În acest scop, cu sprijinul ministrului regal maghiar de interne, Kálmán Tisza, comitele suprem a interzis în mod ilegal în anul 1887 primăriilor comunale să mai acorde ajutoare financiare din bugetele comunale mai întâi școlilor confesionale greco-catolice și ortodoxe române, apoi și celor evanghelice germane, precum și bisericilor. Notarii (secretarii) cercuali (ai cercurilor administrative) și comunali care nu acționau pentru ca să nu se voteze acordarea de ajutoare din bugetele comunale bisericilor și școlilor confesionale greco-catolice și ortodoxe române erau aspru sancționați, fiind cel puțin destituiți⁴. Neavând o bază legală, Bánffy nu putea opri în mod direct acordarea de ajutoare pentru biserici și școli. El nu putea controla Adunarea generală comitatensă, care ar fi aprobat acordarea de sume de bani pentru biserici și școli în ciuda opoziției sale. În această situație Bánffy a acționat în mod indirect. Din dispoziția sa, executorul suprem comitatens (administratorul financiar de stat), Ianos Boer, a șters din proiectele de buget comunale toate sumele de bani votate pentru biserici și școli și apoi le-a înaintat pentru aprobare Comisiei permanente comitatense, pe baza unui referat fals întocmit de el și de protonotarul (secretarul comitatens) Iános Panczel, în care se spunea că nu s-au înregistrat obiecții la acestea. Pe baza propunerilor Comisiei permanente comitatense, care fusese indusă în eroare, în ședința din 20 decembrie 1886 Adunarea generală comitatensă a aprobat proiectele de buget comunale, fără să știe că toate ajutoarele votate de reprezentanțele comunale pentru biserici și școli pe anul 1887 au fost șterse. Când casierii bisericilor și școlilor au mers în semestrul I al anului școlar 1887/1888 la casierii comunali pentru a încasa sumele de bani votate de primării pentru biserici și școli, juzii comunali (primarii) și casierii le-au comunicat faptul că deoarece Adunarea generală

¹ S.J.B.N.A.N., Fond *Vicariatul Rodnei*, dosar 263, f. 22.

² Numită astfel de la învățământul trifurcat, axat pe studierea a trei discipline: scris, citit și socotit.

³ S.J.B.N.A.N., Fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, dosar 3/1762-1889, f. 205.

⁴ *Ibidem*, f. 204.

PRIMĂRIA COMUNEI SÂNGEORZ BĂI - 1851-1916

comitatensă a șters din proiectele de buget comunale toate sumele votate în acest scop, nu le pot da nici un ban. Membrii Comitetului permanent comitatens au fost consternați când au constatat perfidia de care au dat dovadă cei doi funcționari comitatensi. Douăzeci de membri ai comitetului au înaintat o solicitare Adunării generale comitatense, cerând ca hotărârea acesteia din 20 decembrie 1886 să fie anulată și să se decidă din nou, avându-se în vedere adevărata stare a lucrurilor. În urma supunerii la vot, cererea a fost aprobată, 63 de membri ai adunării votând în favoarea ei, în timp ce 47 au votat împotriva. Hotărârea a fost anulată însă de către ministrul regal maghiar de interne, în urma recursului făcut de comitele suprem, astfel încât bisericile și școlile confesionale românești au trebuit să se descurce în anul școlar 1887/1888 fără nici un ajutor din partea primăriilor, iar cei doi funcționari au scăpat de cercetare disciplinară¹. Astfel, în toamna anului 1887 Școala trivială Sângeorz-Băi nu primise lemne de foc și bani pentru plata îngrijitorului. Pentru ca școala să nu se închidă, economul (administratorul) curatoratului școlii² a cheltuit din banii săi suma de 48 de florini și 65 de creițari pentru întreținerea școlii, sperând că banii îi vor fi restituiți³.

Administrația are rolul de a reprezenta și de a apăra interesele comunității. Chiar dacă a avut puține resurse financiare pentru a desfășura lucrări de amploare, Primăria comunei Sângeorz-Băi a apărat interesele comunității românești de acolo și a sprijinit instituțiile românești locale, biserica și școala și de aceea aceasta merită întreaga noastră apreciere.

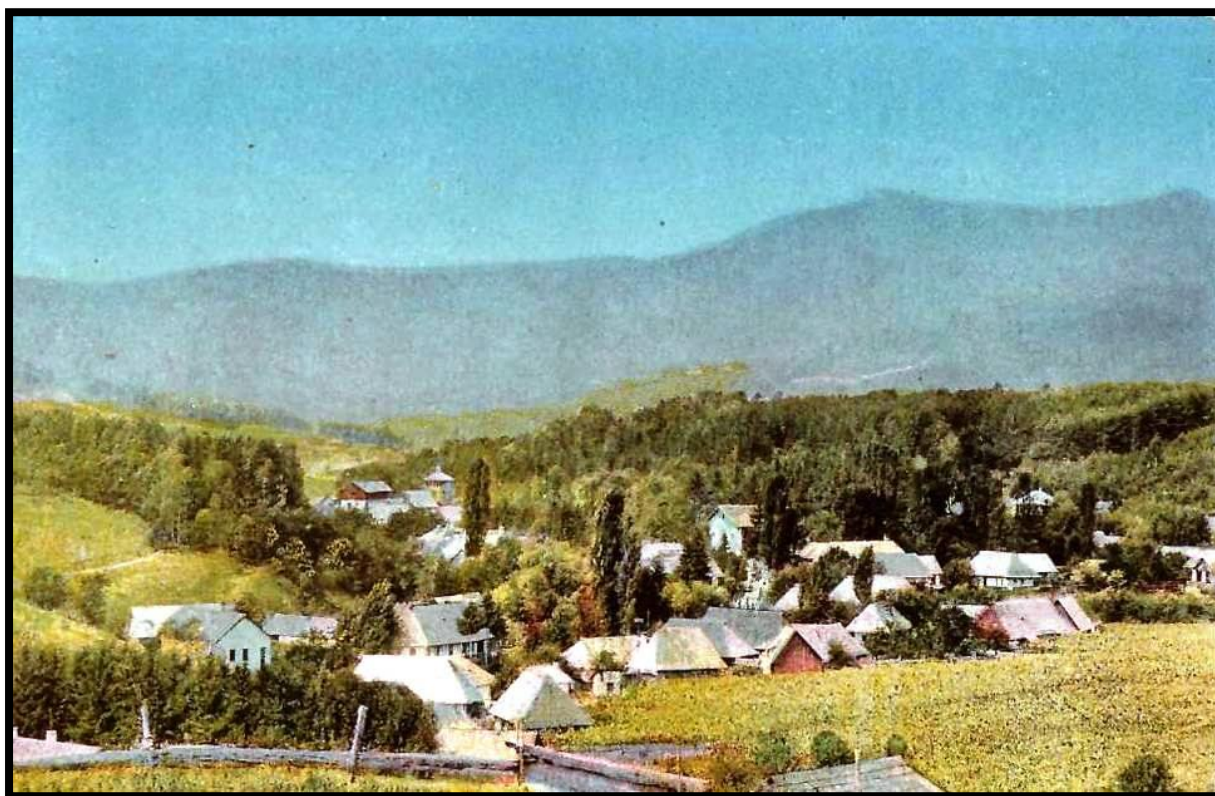

Fotografie din colecția domnului Dorin Dologa

¹ *Ibidem*, ff. 205-207.

² Comitetul care se ocupa cu administrarea școlii.

³ S.J.B.N.A.N., Fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, dosar 22, f. 11.

Fotografii din colecția domnului Dorin Dologa

RESTITUIRI

POPORUL ROMÂN ÎN OGLINDA POEZIEI SALE

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI¹

Motto:

*Nimic nu ne ajută să cunoaștem un popor mai bine decât produsele poetice, acele izbucniri naturale ale geniului său. Într-unsele aflăm că un microcosmos, trecutul, aspirațiile, sentimentele și aptitudinile aceluia popor.
Albina Pindului de la 1 mai 1875*

- III -

Dar să intrăm în materie.

Eminentul nostru poet și adevăratul părinte al poeziei populare Vasile Alecsandri divide poezia populară în doine, balade sau cântece bătrânești și hore sau cântece de veselie.

Timpul ce mi-l permite paciența lectorilor, nu-mi permite să analizez lirismul poeziei române sub aceste forme în toată integritatea lui. Astădată mă voi mărgini a vă prezenta un singur buchet compus din cele mai duioase plângeri ale inimii române ce le întâmpinăm în

¹ *Observatoriulu*, Sibiu, Anul I, 1878, nr. 29 (8/20 aprilie), f. p.

toate timpurile vieții sale și a vă înfățișa un mic tablou în care să vedeți deprinse delicioasele cântece de jale, dor și iubire, care sunt expresia unei melancolii dulci și dureroase.

Să începem cu doina.

Însă ce e doina?

Doina, după legile poetice, este intercalarea la începutul sau la capătul strofelor lirice, ce la francezi se numesc „refren”, la italieni „intercalare”, la germani „schlussreim”, miar la români, după Cipariu, „cununa” care în poezia populară adesea se repetă după fiecare vers. Poporul, însă, înțelege sub doina sau „daina” altceva; el înțelege o cântare tristă și plină de durere, în care i se reflectă toată viața. Dar mai bine ne spune dânsul ce este doina care e nutremântul sufletului său:

De când eram mai micu
Doina știu și doina zicu
Și cu doina mă plătescu
De o zi de boierescu,
Și cu doina cu-o dorință
Scapu în crângu și-n poieniță,
Și-acolo mă pun pe iarbă
Fără grijă fără treabă,
Și pe valea de părău
Fluierașu-mi scot din brâu
Cânt o doină și-o doiniță
Până vine-a mea drăguță
Cu râs dulce pe guriță
Cu flori gingașe în cosiță
Și se pune lângă mine
Și-o sărut și mi-e mai bine...
Doină, doină, cântec dulce,
Când te-aud nu m-aș mai duce.
Bate vânt de primăvară
Eu cânt doina pe afară
Vine iarna viscoloasă,
Eu doina-nchis în casă.
Frunza-n codru când învie
Doina cânt de voinicie
Doina zic, doina suspin
Tot cu doina mă mai țin
Doina cânt, doina șoptesc
Tot cu doina viețuiesc⁵⁴.

⁵⁴ V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, p. 224.

POPORUL ROMÂN ÎN OGLINDA POEZIEI SALE

- IV -

Amorul de libertate, de patrie și de limbă sunt criteriile cele mai eminente ce compun natura românului, acestea sunt sorgința energiilor vitalității sale... Dânsul aruncat de cruda soartă în neagra străinătate, în nori de gheață, își află unica consolare în suspine adânci; inima-i începe a-i agita dorul patriei și a-l munci, fruntea lui senină devine palidă și tristă... Nimic nu-l mulțumește, nimic nu-i procură plăcere și distragere, căci: dacă e în țară străină:

De-ar fi pâinea cât de bună,
Tot se face clei în gură.

și:

Mai bine pâine mai proastă
Să se zică-n țara noastră;

apoi:

Decât în țară străină
Cu colac de grâu a mână
Mai bine în satul tău
Cu colac de mălai rău⁵⁵.

Iubirea de patria și căminul natal atât e de intensivă pentru român, încât el preferă și viața cea mai mizeră, numai să rămână în țara lui. Și dacă a sosit tristul moment când feciorul român chemat de legile militare la înrolare, trebuie să se despartă de ai săi, de căminul părintesc, de colibuța și de moșia sa și e silit să petreacă în țări străine, începe a-l usca jalea și îl ajunge un dor cumplit, dor de codru cu feciorii de la stâna cu oi, de cântecul de fluier și cimpoi și de mândra vioară și acest dor atât îl muncește de tare încât îi vine să lase cățania și să fugă la ciobănie și în codrul verde, căci:

Decât cătană la rând
Mai bine-n codru flămând
Decât cătană-n șirag
Mai bine-n codru pribeag⁵⁶.

apoi suspinele sale și le traduce în doine ce le trimite pe aripile vântului la scumpa sa mamă și la ai săi:

Plânge-mă mamă cu dor,
Că ți-am fost voinic fecior,
Și de grijă ți-am purtat
Ogorul ți l-am lucrat
Iar de când m-am cătănit
Viața mi s-a otrăvit,
Că tânjesc în țări străine

⁵⁵ S. Fl. Marianu.

⁵⁶ V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 294, Cătana.

Și tot plâng gândind la tine⁵⁷.

Dar ce poate să fie cauza că cătănia să-i otrăvească viața încât să o blesteme atât de amar și să o urască atât de cumplit? A urî cătănia și a fugi de dânsa ar însemna cea mai mare lașitate, ar însemna a compromite istoria română ce ne vorbește: că prin oprirea de a înrola pe români la miliție, a provocat revoluția cea mare a lui Horea, ale căror suspine și astăzi le mai repetă codrii Carpaților:

Unde Horea se ivește,
Libertatea înflorește;
Unde Horea se arată
Tirania pieren-dată.
Haideți feciori după mine,
Să vă-nvăț a trăi bine⁵⁸.

Uitat-a românul acele timpuri de glorie națională când brațele și armele sale făceau să tremure sultanul în serai? Uitat-a dânsul e descendent din stirpea de eroi ce sfârâmau pe toți acei dușmani ce atacau patria română? la atâta decadență au venit nepoții acelor mari descendenți de-ai lui Marte, ce cântau odinioară prin munții și codrii străvechi:

Frunzuliță iarbă neagră,
Taica, maica tot mă-ntreabă,
Care muncă mi-e mai dragă?
- Munca cea de vitejia
Pistoale de Veneția,
Și cal bun de călărea...
- Geaba beau, geaba mănânc,
Geaba mijlocul îmi frâng,
Dacă n-am arme să-ncing
Și cal bun să mi-l înching.
Voinicelul nearmat
E ca știuca pe uscat;
Voinicelul fără cal
E ca peștele pe mal,
Și ca mărul lângă drum,
N-are pace nicidecum;
Câți trec îl sburtăcesc
Și de crengi îl sărăcesc;
Dar voinicul înarmat
Pe un zmeu încălecat
Drăgălaș e și frumos
Ca luceafăr luminos⁵⁹.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 295, Dorul de țară.

⁵⁸ Drăgescu, *Noaptele carpatine*.

⁵⁹ V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 290.

POPORUL ROMÂN ÎN OGLINDA POEZIEI SALE

Iată aici cel mai pronunțat spirit cavaleresc, cel mai frumos ideal de eroism. Poate românul să renege acest tezaur ereditar de la străbunii de pe malurile Tibrului, transplantat în văile Daciei, cultivat și conservat aici până acum cu atâta scumpătate. Nu, nu se poate! A luneca la crezământul despre această lașitate și palmuirea unui popor plin de forță și viață. Pronunțând un verdict atât de aspru, am comite cea mai mare crimă de lesa-națiune. Dar să nu ne încercăm a refugia la argumente de logică căci poporul însuși ne vorbește cu graiul său viu, cu o logică nu naturală și mai elocventă; dânsul ne spune cauza pentru ce urăște cătănia.

Eu voios aș cătăni,
La străini de n-aș robi;
Și voios aș fi cătană
Daca-ar fi oaste română⁶⁰.

- V -

Dar să trecem Carpații. Să ne oprim un moment la frații din patria lui Ștefan și Mihai.

Unirea Moldovei cu Muntenia a fost unul din acele visuri mărețe, a cărui realizarea era dorit și eluptată de secole. De mult s-a fost convins moldoveanul și munteanul că prosperitatea și viitorul românismului de acolo numai sub drapelul unirii poate înflori. Cât de frumos interpretează domnul Alecsandri această dorință, cât de frumos o cântă această filomela a Moldovei, - după cum îl numește domnul Granda - în următoarele versuri.

Măi muntene, măi vecine,
Hai la Milcov cu grăbire
Să-l secăm din o sorbire,
Ca să treacă drumul mare
Peste-a noastre vechi hotare⁶¹.

Însă inamicii intriganți prevăzând avantajul unirii, au combătut-o din toate puterile. Luptătorii ei fură timbrați de fanatici și nebuni, ca unii ce lucra pentru himere și idei fantastice, pe care poporul nu le dorește și nu le voiește. Însă, iată, cum dezmente poporul pe toți intriganții și inamicii unirii:

Lelița de la Munteni,
Vin colea la Moldoveni,
Să ne prindem soțiori,
Să-nflorim ca doi bujori,
Hai în horă de-i juca,
Că eu sufletu-ți voi da.
Tu ești mândră la privire
Eu, voinic bun de iubire.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 294.

⁶¹ V. A., 294.

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

Piară dracul dintre noi,
Să fim una amândoi,
Tot-un trup și-un sufletel,
Ca un deget și-un inel⁶².

Ce buchet frumos de idei și simțăminte românești și de patriotism!

- VI -

Multe nefericiri și suferințe a îndurat bietul popor românesc. Izvorul tuturor calamităților ce au flagelat țările românești, îl aflăm în invaziile venite de la nord și răsărit. De aici au pornit invaziile goților, ale gepizilor, avarilor, alanilor, hunilor și tătarilor. De aici au pornit hoardele căzăcești și muscălești ale căror urme și astăzi se mai văd prin patria română. Nistrul a fost bariera de invazie în țările românești. Dacă ar fi putut, moldovenii ar fi făcut la acest râu un mur până la cer, care să împiedice orice invazie pe viitor și să-și asigure pacea, pe moșia și în coliba sa; însă acesta nu i-a fost în posibilitate. Viia imaginație și arzânda dorință de a se vede netulburat în țara sa, îl îndemna a merge pe malurile Prutului, apoi se adresează către aceasta ca și către un fârtat mai bun:

Prutule râu blestemat,
Face-te-ai adânc și lat,
Ca potopul tulburat
Mal cu mal să nu zărească,
Glas cu glas să nu lovească.
Ochi cu ochi să nu se-ajungă
Pe-a ta pânză cât de lungă;
Lăcustele când vor trece,
La est malul să se înece,
Holerile când or trece,
Pe la mijloc să se-nece,
Dușmanii țării de-or trece
La cel mal să se înece;
Iar tot valurile tale
Să-i tot duci, să-i duci la vale
Pân la Dunărea cea mare
Și din Dunăre în mare⁶³.

- VII -

Poporul român supus la dureri peste dureri și nefericiri peste nefericiri, devenise la adevărata stare de martir. Turcii, moscoviții, polonii, fanarioții și nemții, toți năvăleau și

⁶² V. A., Doine și lăcrămioare.

⁶³ V. A., p. 343.

POPORUL ROMÂN ÎN OGLINDA POEZIEI SALE

aruncau sorți peste averea țării.

În secolul ultim însă multe nefericiri deveniră potențate prin boierii și ciocoi din țară. O parte considerabilă a clasei privilegiate, adică așa-numiții boieri, deși n-au introdus feudalismul european prin legi, coruptă însă prin căsătorii amestecate cu familii din Fanar și de pe aiurea, demoralizată prin rapacitatea turcească și mai apoi rusească, formând o castă privilegiată și întemeindu-și puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor, începură a înghiți proprietățile cele mici, și a răpi totodată cu pământul și libertatea individuală a țăranilor, prefăcându-i în servi.

Astfel, adevărații oșteni care puseră pieptul la hotare, atâtea sute de ani contra dușmanilor apărând chivotul sfânt al legii, erau robi.

Boierii izbutind a mărgini autoritatea domnilor și izbutind a da triumf libertății, făcură din această libertate un privilegiu al lor, se scutiră de dajdii; și apostauții săi care ieșiseră din sânul poporului, robesc pe frații și pe părinții lor, ocărăsc omenirea, pun la jug, despoaie de piele, torturează tocmai pe aceea care dăduseră mii de brațe la Războieni și Călugăreni?" (Gr. G. Tocilescu)⁶⁴.

Această purtare nedemnă de la fiii țării amărăște pe bietul țăran până în adâncul sufletului. Sub impresia atâtor suferințe iese la codrul verde, apoi începe să cânte:

Frunză verde de negară,
Vai sărmana biată țară,
Cum te-ajunge focul iar!
Rușii vin te calicesc
Nemții te batjocoresc
Și ciocoi te hulesc
Nu mi-e ciudă de străini,
Cât de pământeni haini,
Că tu dragă le-ai fost mumă
Și ei singuri de sugrumă!
Nu mi-e ciudă de muscali,
Nici de nemții bochincari,
Făr mi-e ciudă de ciocoi,
Că te lasă la nevoi
De țipă sufletu-n noi.
Frunză verde de neghină,
Vai și-amar de-a ta grădină,
Cea grădină cu flori plină
Cum o calcă, cum o strică
Niște iezme fără frică;
Cum îi smulge florile
Și-i pradă rodurile.

⁶⁴ Gr. G. Tocilescu, „Gazeta Transilvaniei”, 1872.

Frunză verde de mohor,
Vai de sânu-ți plin de dor,
Cât e el de hrănitor,
Și la iepe căzăcești,
Și la palafgii turcești,
Și la rime ciocoiești.
Sărăcuț de maica mea
Cei a fi milă de ea?
Sărăcuț de locul meu

Când l-a scăpa Dumnezeu⁶⁵?

Și când țara se afla redusă la această tristă stare, când fruntașii națiunii, boierii cu ciocoi lor devin lipitori ce-i sug sângele și înveninează inima, de la cine să aștepte poporul salvarea țării și apărarea ei de invazii străine și de stoarcerea fanarioților? În aceste momente grave începe a se redeștepta spiritul său cavaleresc, suvenirele gloriei sale din trecut încep ai procura curaj și încredere în forțele sale. Poporul se convinge că numai brațele sale viguroase sunt avizate de a pune capăt la durerile țării.

Plin de curaj voinicul român se adresează către frații săi:

Hai copii la cei stejari,
Să tăiem la niscai pari,
Țara să ne-o încercuim
Și de iezme s-o ferim⁶⁶

Apoi își vinde cămășioara ca să-și cumpere sabia cu care să curețe țara de străini, fanarioți și ciocoi; iese la codru, patria haiducească, se grupează în jurul lui Tudor spaima năpârcilor din fanar și-și preface viața de plugar în viață de pandur; aici începe el o viață nouă, viață eroică, viață pentru mântuirea patriei strivite, aici începe a da curs liber durerilor și sentimentelor sale, cât răsună văile și codrii. Dar să ascultăm cum cânta pandurul lui Tudor:

Plugulețul meu nebun
Cum te prefăcuși în tun
Vezi așa mai poți ara
Și mă scapi de angara...
Nu mă plânge Măriuță
Vezi de Ion și de căsuță
Și de biete copile
C-am ajuns în rele zile.
Să nu plângeți moartea mea
Că e-n țară piază rea
Uite, mergem să arăm,
Țelina s-o despicăm,

⁶⁵ V. A., P. pop., p. 233, Prutul.

⁶⁶ V. A., P. pop., p. 246, Plângerea țării.

POPORUL ROMÂN ÎN OGLINDA POEZIEI SALE

Că avem să semănăm
Semănat de potecași
Să răsară românași,
Sămânțioară d-aia nene
Tot cu ochi și cu sprâncene,
Sămânță de plumb, de fier
Ce mi-ți crește până la cer...
Voi aveți să ne urmați
Și-nsutit să secerati.
Nu plângeți, nu vă-ntristați
Domnul Tudor e cu noi
Dumnezeu fie cu voi⁶⁷!

- VIII -

Viața noastră națională avem a o mulțumi numai poporului românesc. Dânsul ne-a salvat printre toate încercările dușmanilor de a ne ucide și nimici tezaurul cel mai prețios, adică: limba, datinile și morala strămoșească, ce sunt adevăratele țătâni ale naționalității noastre și, care, până când le vom poseda, ne este sigur viitorul.

Poporul a știut conserva și cultiva cu multă îngrijire scânteia românismului, dânsul în toate timpurile a ținut cu mâini de fier la drapelul conștiinței sale. Deși țeșaturile de intrigi și perfidia inamicului au fost în stare să trunchieze și să îmbucătățească patria română. românul nu a dat uitării scumpul suvenir al unității poporului; dânsul nu a uitat că peste Dunăre, că și dincoace de Dunăre și Nistru, locuiesc frați de un sânge, de o limbă, de un nume, de o gintă. Să ascultăm cum cântă basarabeanul atunci când moscovitismul îl amenința cu pieirea sa națională:

Frunză verde baraboi
Ne-a făcut mama pe doi,
Unul miercuri, unul joi,
Și-a umplut lumea cu noi,
Și-am avut o surioară
Ce-a umplut lumea de pară!
Mama s-a luat prin Țară,
Să ne strângă grămăjoară,
Să ne deie-n Bălți la școală,
Muscălește să-nvățăm
Și la oaste să intrăm⁶⁸.

Apoi răspunde:

⁶⁷ V. A., tot acolo.

⁶⁸ Fl. Marianu.

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

Muscălește-oi învăța
Când eu limba mi-oi uita;
Când a crește grâu în tindă
Și-a ajunge spicu-n grindă.
Când a crește grâu în casă
Și-a ajunge până-n masă⁶⁹.

Ecoul acestor versuri pline de forță românească se propagă și aude departe. La aceasta secundează voinicii de la mormântul lui Ștefan:

Noi nemțește-om învăța
Când noi limba ne-om uita
Când vor ști nemții taman
Câte pene-s pe-un curcan
Câtă iarbă-i pe-un tăpșan
Câte pene-s pe-o curcuță
Câtă frunză-i pe-o brucuță,
Când o face plopul pere
Și răchita vișinele,
Când a face plopul nuci
Și răchita mere dulci
Tocma-atunci și nici atunci
Vom fi nemților slugi⁷⁰!

Câtă putere de vitalitate națională conțin aceste versurile. Românul declară categoric că orice vor face muscalii și nemții cu dânsul, nu își va renege naționalitatea în veci. Fie ca aceasta eminentă virtute țărănească să servească de exemplu la mulți români cărturari ce-și reneagă limba și naționalitatea⁷¹.

(va urma)

⁶⁹ Fl. Marianu.

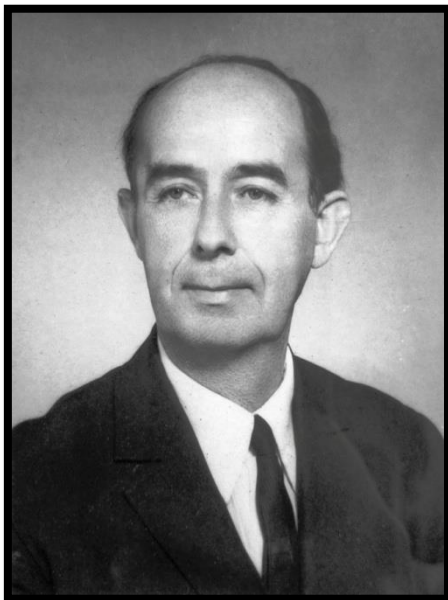
⁷⁰ Fl. Marianu.

⁷¹ *Observatoriulu*, Sibiu, Anul I, 1878, nr. 30 (12/24 aprilie), f. p.

O TÂRZIE ADUCERE AMINTE

Altceva despre Eminescu: iubirea lui

OCTAVIAN SCRIDON

S-au înnegrit sute și mii de pagini cu povestea tristă a marelui poet, încât ar fi cel puțin fastidios să-ți propui a mai spune ceva inedit. Maeștrii pricepuți ai condeiului au căutat să lumineze până și cele mai ascunse taine din trudnica existență a aceluia care a izbutit să ridice graiul românesc pe cele mai înalte culmi ale gândirii umane. Și dacă, nesocotind acest adevăr, totuși încercăm să spunem ceva la aniversarea morții lui Eminescu, apoi o facem sfătuiți de credința că o latură, copleșitor de bogată din epoca poetului, a fost adeseori nesocotită. Este poezia de dragoste, lângă care ne apropiem întotdeauna. un tânăr profesor universitar ne spunea odată că aici trebuie căutat specificul poeziei eminesciene. Ideile sale filosofice, pesimismul lui, despre care s-a vorbit atâta – uneori fără prea multă dreptate – au făcut parte din curentul vremii și au fost rodul cunoștințelor însușite la Viena și Berlin. Firește, aceste idei circulau atunci, au fost îmbrăcate în haina noastră națională, dând o nouă expresie necunoscutului tezaur de gândire al neamului. Meritul acesta copleșitor, pentru limba și cultura românească, a aruncat o umbră, oarecum îndreptățită, asupra versurilor în dosul cărora se ascundea tinerețea poetului, cu toate păcatele ei.

Iată de ce, cu gândul înălțat, vom încerca să desprindem din versurile marelui poet pe acelea care ni-l arată înlănțuit în mrejele în care fiecare dintre noi a fost sau este înlănțuit.

De la început trebuie să constatăm că din întreaga activitate poetică a lui Eminescu transpiră o tristețe reținută. Aminteam mai înainte că s-a făcut prea mult caz – și pe nedrept – de pesimismul poetului nostru. Dacă, mânați de simțul realităților, vom urmări cu obiectivitate poezia eminesciană, din acest punct de vedere, va trebui să recunoaștem că adevăratul pesimism al lui Eminescu nu întrece niciodată acel ton elegiac din *Mai am un singur dor*:

OCTAVIAN SCRIDON

*Și nime-n urma mea
Nu-mi plângă la creștet,
Doar toamna glas să dea
Frunzișului veșted*

Așadar, poetul n-a vrut să știe că în fața mormântului său va străjui o durere înlăcrimată; dar nici moartea nu și-ar fi vrut-o primăvara, în mijlocul codrului înverzit, despre care spunea undeva:

*Codrule cu râuri line
Vremea trece, vremea vine:
Tu din tânăr precum ești,
Tot mereu întinerești*

(Revedere)

L-ar fi supărat, poate, în clipa morții, primăvara aceasta cu ciripit de păsări și șipot de izvoare, de aceea doar toamna, cu nostalgia poienilor dezgolite, „glas să dea frunzișului veșted”.

Acest pesimism atenuat, această tristețe dulce o vom întâlni la fiecare pas în poezia eminesciană. Foarte arareori este trecută această măsură.

Trecând acum la poezia cu caracter erotic nu vom putea trece peste adevărul că această parte a activității lui poetice ne descoperă un Eminescu veșnic în așteptare, veșnic dorind și nădăjduind, dar, în același timp, un Eminescu răsplătit întotdeauna cu cele mai amare dezamăgiri:

*Dorește atât de mult:
Să sărim în luntrea mică
Îngânați de glas de ape
Și să scap din mână cârma
Și lopețile să-mi scape*

*Să plutim cuprinși de farmec
Sub lumina blândeii lune,
Vântu-n trestii lin foșnească,
Unduioasa apă sune.*

(Lacul)

I-ar fi fost dată însă o prea mare fericire acestui urgisit de propriul lui destin și atunci:

*Dar nu vine. Singuratic
În zadar suspin și sufăr
Lângă lacul cel albastru
Încărcat cu flori de nufăr*

(Lacul)

La fiecare pas, după ce poetul se lasă dezmiardat de speranțele cele mai azurii, trebuie, în cele din urmă, să vadă ca totul n-a fost decât un vis sortit destrămării:

*Și lăsându-te la pieptu-mi,
Nu știam ce-i pe pământ
Ne spuneam atât de multe
Făr-a zice un cuvânt.*

Era necesară însă constatarea, tristă, pentru sufletul celui ce mai spera:

O TÂRZIE ADUCERE AMINTE - Altceva despre Eminescu: iubirea lui

*Altul este al tău suflet,
Alții ochii tăi acum;
Numai eu rămas același
Bat mereu același drum.*

(Pe aceeași ulicioară)

Te mișcă, parcă, suferința aceasta care vine haină să răsplătească o iubire fără de margini:

<i>Atâta murmur de izvor, Atât senin de stele, Și un atât de trist amor A, îngropat în ele.</i>	<i>Din ce noian îndepărtat Au răsărit în mine! Cu câte lacrimi le-am udat, Iubito, pentru tine!</i>
---	---

Intensitatea iubirii poetului se poate vedea din cuvintele prin care se desparte de iubita lui:

*Și când se va întoarce pământul în pământ
Au cine o să știe de unde-s, cine sunt?*

*Ci eu aș vrea ca unul venind de mine-aproape
Să-mi spuie al tău nume pe-nchisele-mi pleoape
Apoi – de vor – m-arunce în margine de drum,
Tot îmi va fi mai bine ca-n ceasul de acum*

(Despărțire)

În întinsul acestei ceruite activități poetice se conturează doar câteva poezioare care aduc o atmosferă mai senină, mai fericită:

<i>Amândoi vom merge-n lume Rătăciți și singurei, Ne-om culca lângă izvorul Ce răsare sub un tei.</i>	<i>Adormi-vom, troieni-va Teiul floarea-i peste noi, Și prin somn auzi-vom buciom De la stânele de oi.</i>
---	--

(Povestea codrului)

*E-un miros de tei în crânguri
Dulce-i umbra de răchiți
Și suntem atât de singuri
Și atât de fericiți.*

(Lasă-ți lumea ta uitată)

Vom isprăvi șirul citațiilor cu două strofe din „Dorința”, care vor fi în măsură să facă dovada armoniei pure a versurilor lui Eminescu, precum și a duioșiei specifice poeziei eminesciene:

*Pe genunchii mei ședeai-vei
Vom fi singuri, singurei,*

OCTAVIAN SCRIDON

*Iar în păr, înfiorate,
O să cadă flori de tei*

*Adormind în armonia
Codrului bătut de gânduri
Flori de tei deasupra noastră
Or să cadă rânduri, rânduri.*

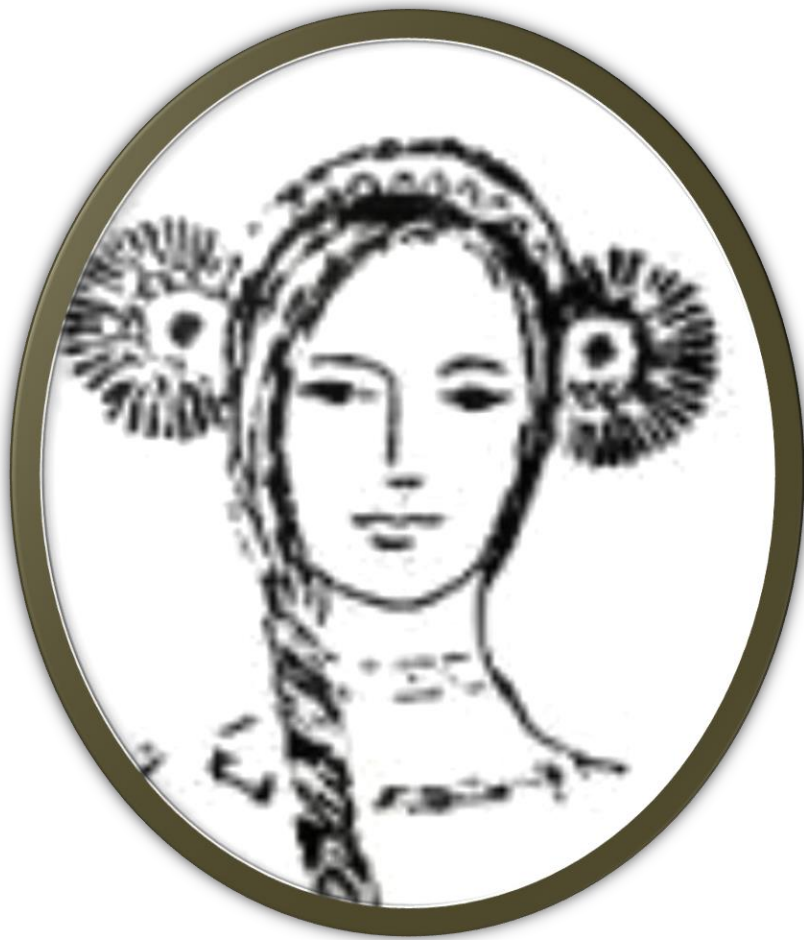
Am încercat să oferim cititorilor noștri câteva indicații asupra poeziei cu caracter erotic a lui Eminescu. Fără îndoială că numeroase specifice și relații interesante în legătură
Cu această poezie, au fost, în mod total, neglijate.

Ținta noastră a fost însă de a da un îndemn călăuzitor pe drumul cunoașterii unei
opere care a ridicat tezaurul literar al neamului nostru la o treaptă cel puțin egală cu a
celorlalte țări europene.

Acum, când a cincizecea primăvară își cerne florile peste mormântul celui mai mare
și celui mai nefericit poet al nostru, se cuvine, ca în semnul celui mai pios omagiu, să
străbatem sfioși paginile pe care el le-a scris într-atâtea nopți nedormite.

Să fim încredințați că nu facem mai mult decât îi datorăm⁷².

⁷² *Năzuința*, Bistrița, Anul II, 1939, nr. 35 (30 iulie).

TRADITION

Fotografie din colecția artistului Maxim Dumitraș

NUNTA LA ȚĂRANUL ROMÂN DIN JURUL NĂSĂUDULUI

ȘTEFAN BUZILĂ

*„Să jucăm până ce-i nuntă
C-apoi mintenaș se ciuntă”*

Poezie populară

- I -

În secolul nostru, acest secol al luminilor, când fiecare lucru este considerat după meritul lui, când oamenii au început a se ocupa cu tot ce numai folositor poate fi, când scrutărilor profunde ne dovedesc că adese lucrurile acele care, în trecut, au fost desconsiderate, sunt de cea mai mare însemnătate științifică: în acest secol o parte a oamenilor învățați și-au îndreptat ochii scrutători și asupra obiceiurilor populare și prin scrutărilor lor ne-au dovedit marea importanță a studiului acestora. Așa vedem pe un Alecsandri, Hașdeu, Bălcescu, Eminescu, Odobescu, Teodorescu ș. a. care, ca să poată scrie în geniul limbii noastre, au cercat colibele țărănești, ba însăși Academia Română, acest far al nostru, a emis (emis, s.n.) premii pentru studierea obiceiurilor populare. Și, oare, de ce aceste toate? Pentru aceea, căci tezaurii ce conțin aceste obiceiuri, sunt neprețuiți. Poporul nostru, chiar și de ar poseda mine de pietre scumpe, nicicând nu va putea lăsa urmașilor săi un testament mai bogat decât obiceiurile ce le-a „apucat” din bătrâni.

Aceste obiceiuri, aceste datini, pentru un popor sunt o istorie autentică, o cronică neparțială a trecutului. Însemnătatea lor, azi, nimeni nu o mai trage la îndoială. Cunoscând datinile, credințele și tradițiile unui popor, vom cunoaște și pe poporul respectiv, vom ști cine a fost dânsul, ce a suferit și că ce este el azi!?

Datinile poporului român sunt istoria acestuia; originea lui se vede mai eclatant în datinile ce practică. Pentru aceea datori suntem orișicare a respecta aceste datini, a le aduna în toată integritatea și puritatea lor, fără a schimonosi adăugând ceva de la noi sau lăsând ceva afară.

Iată motivele care m-au îndemnat și pe mine a face o scurtă descriere a obiceiurilor sau datinilor ce practică poporul român din jurul Năsăudului și anume la nunți. Pentru descrierea acestora în toată integritatea lor, s-ar recere un spațiu foarte mare de care, nedispunând eu, mă voi mărgini la o descriere a celor mai momentose și a celor mai generale și care, mult – puțin, variază de cele din alte ținuturi. Ici-acolo îmi voi da năzuința

ȘTEFAN BUZILĂ

de a asemena una și alta din datini cu izvorul lor, adică cu datinile romane. Toată descrierea aceasta, pentru ușurătate, o voi împărți în trei părți și anume:

- în partea I voi descrie datinile și credințele până la încredințare;
- în a II-a, până la ziua cununiei;
- în a III-a, cele din ziua cununiei și din următoarele, toate aceste pe scurt.

Până a nu trece la descrierea mai de-aproape a obiceiurilor de la nuntă, trebuie să amintesc ceva despre datinile și credințele care premerg actului ca stare. Aceste datini, pe Someș sau în ținutul din jurul Năsăudului, își au centrul lor în noaptea dinspre Sân-Văsăiu (Sfântul Vasile) și Anul Nou, când fetele, prin săvârșirea alor anumite ceremonii – să le numesc așa – cred că din reușita lor pot deduce cu siguranță la viitorul lor soț de căsătorie.

În preseara de Sân-Văsăiu, fiecare fată merge la casa unde umblă dânsa în „șezătoare”, ducând cu sine o cununiță. Această cununiță, pe care o pregătise dânsa încă de acasă, este făcută din coajă de măr nobil pe lângă care a învârtit ceva bumbac sau scul roșu și are o mărime de 3-6 cm. în diametru. Pentru ca fiecare fată să-și poată cunoaște veriguța ei (cum numesc ele această cununiță), pe lângă aceea că cununițele variază în mărime, mai au și ceva bumbac sau scul verde, albastru, negru, galben etc., ca semn de distingere. Adunându-se toate fetele din o respectivă șezătoare, închid ușa, ca să nu intre feciorii înăuntru, iau o cofă nouă, nefolosită încă, plină cu apă curgătoare, nu din fântână și din care apă nu este iertat să beie nime (pentru că altcum „nu-i de leac”), pun toate cununițele în cofă, însă așa ca fiecare cununiță să fie văzută de toți când s-a pus, apoi una dintre fete, cea mai isteasă, ia un „mănunchi” (o legăturică) de busuioc uscat, îl bagă în cofă și începe a învârti cununițele prin apă până când s-au legat toate sau cele mai multe de busuioc. În timpul cât se învârt cununițele în cofă, toate fetele sunt strânse în jurul cofei asupra căreia se află întinsă o năframă mare, ca nime să nu poată vedea în cofă. Fetele, în timpul acesta, ținând fiecare o margine a năframii apropiată de gură, cântă toate următoarea poezie:

„Sân-Văsăiu, Văsăiu,
Unde te-a găsiu,
La Vadul-bogat;
Cine te-a legat?
Petrea cu Ignat,
Dă-mi, Doamne, bărbat
Să mă culc în pat,
Să fac un fecior,
Să-l cheme Ion!
- Sus, vere drăguță,
Scoate-mi veriguță!”

Fiecare vers, în cântare, se repetă de două ori și, când ajung de cântă cele două versuri din urmă, se ridică năframa; fata care a învârtit busuiocul în cofă îl scoate acum pe acesta fără și fără a fi iertat să se atingă cineva de el, ținându-l sus, privesc cununița fiecărei fete, că oare s-a legat sau nu de busuioc, apoi dacă da, legatu-s-a mai sus sau mai jos pe busuioc. Aceasta o fac pentru aceea, deoarece se crede că acea fată a cărei cunună nu s-a lipit

NUNTA LA ȚĂRANUL ROMÂN DIN JURUL NĂSĂUDULUI

de busuioc, nu se va mărita în anul acela și că cu cât cununița s-a legat mai sus pe busuioc, cu atât fata respectivă se va mărita mai curând. Luându-și, apoi, fiecare fată cununița, o bagă din nou în cofă, repetă de trei ori actul descris mai sus. După ce au scos a treia oară cununițele din cofă, încep a trage concluzii care se țin de foarte adevărate. Așa de exemplu, dacă cununița unei fete a ieșit de toate trei ori (dățile) pe busuioc, fata respectivă, desigur, se va mărita în acel an, dacă a ieșit de două ori sau numai o dată, atunci este posibilitatea să se mărite, dacă, însă, la o fată nu i-a ieșit niciodată cununița de busuioc, aceea hotărât în acel an nu se mărită; și în urmă, că la care fată i-a ieșit cununița mai sus pe mănunchiul de busuioc, aceea se va mărita mai întâi și vice-versa.

După aceasta, fiecare fată își ia cununița ei, merge drept spre vreun gard din apropiere cu ochii închiși și de la parul pe care a pus prima dată mâna, număra nouă pași în oricare parte și în parul de al nouălea își pune cununița. Deschide apoi ochii și dacă parul e drept, din lemn frumos și cu coajă, crede că bărbatul ei va fi un om frumos, isteț și avut, dacă parul e fără coajă: bărbatul ei va fi sărac. Dacă s-ar întâmpla ca parul de al nouălea să fie îngemănat (adică doi pari lângă olaltă, unul deoparte, altul de cealaltă parte pe lângă gard pentru sprijinirea acestuia), se crede că respectiva va avea doi bărbați.

Datinile din preseara de Sân-Văsăiu și, adică cele descrise până aici, la popor sunt cunoscute sub numele de „Veriguță”, se zice, de exemplu, mergi la veriguță? Ai fost aseară la veriguță? Și aceasta pentru aceea, deoarece cununița cea de coajă de măr se numesc exclusivamente „veriguță”.

După ce au tras concluziile necesare și de la parii pe care și-au pus veriguțele, se duc fiecare la casa ei, unde se încep alte lucruri. Așa, de exemplu, slobod porcii din cotețe, fac mătâanii pe acoperăminte (fețe) de masă fiind dezbrăcate de tot, ascultă la ferestrele vecinilor etc. Modul cum se îndeplinesc aceste, precum și credința ce li-o dau, nu variază de ale românilor din alte ținuturi. Una însă este de observat, că fetele când se scoală dimineața, spun că s-au visat cu cutare și cutare tânăr sau cu ceva neamuri de ale lui, care vis, spun ele, consumă cu prevestirile ce și le-au putut câștiga în presara acelei zile.

„Veriguță” este proprie fetelor de măritat; prin urmare la actul acesta nu se admit nici fetișoarele cele tinere la care „încă nu le-a sosit vremea de măritat”, dar nici cele bătrâne, care acum nu se mai mărită.

Se crede, sus și tare, că fiecare tânăr de orice sex, nu se căsătorește decât cu acela, „care îi e partea”. Dacă se întâmplă, câteodată, ca unul să se căsătorească cu cine nu-i este partea, cu care „nu ni-a fost scris de la Dumnezeu”, atunci muierea acestuia trebuie să moară, pentru ca el să-și ieie partea, să-și ieie „ursita”. De aici, apoi, și acea credință că fata sau feciorul îmbătrânit n-a putut încheia căsătorie, fiindcă i-a murit ursita; de aici provine și aceea că fetele când observă că nu se pot mărita, aleargă la vrăjitoare „să le ducă pe ursită”. Această facere pe ursită consistă într-aceea că merg cu vrăjitoarea la pădure; acolo leagă un lanț de împiedicat carul în jurul unui arbore și apoi recitind diferite vrăji¹, bat între lanț și arbore atâtea icuri (găvoazde, cum le zic) până ce se rupe lanțul și, atunci, trebuie să se rupă și viața

¹ Desigur, vor fi foarte interesante descântecurile și vrăjile ce le fac babele cu aceste ocazii. Regret foarte, că pe lângă toată năzuința mea de a culege barem câteva, nu mi-a succedat, deoarece vrăjitoarele se tem a spune ce știu,

ȘTEFAN BUZILĂ

femeii aceleia care s-a măritat după ursita respectivei fete, pentru ca fostul ei bărbat să-și poată lua ursita lui.

Deși vrăjile aceste sunt niște lucruri contra dumnezeirii, poporul totuși le începe cu invocarea ajutorului divin, prin însemnarea cu semnul Sfintei Cruci și prin un „Doamnă ajută!”, ba în ziua când se fac vrăjile, ajună chiar. Aceasta, după mine, nu e altceva decât cu o dovadă mai mult că lucrurile aceste se derivă din cultul păgân, unde ajutorul zeilor se invoca chiar și la săvârșirea lucrurilor celor rele¹.

Pe lângă vrăjile aceste, fetele bătrâne împreună cu mamele lor, ba de multe ori și cu late femei plătite anume spre acest scop, se pun pe ruga lui Dumnezeu ca acesta să aducă ursita fetei. Ruga aceasta către Dumnezeu consistă mai cu seamă din ajun și recitarea repetată a rugăciunilor din toate zilele, precum și din mătăanii. Zilele care, cu deosebire, se ajună și în care roagă pe Dumnezeu sunt:

1) Sfântul Nicolae (6/18 Decembrie), pentru că Sfântul Nicolae a ajutat pe trei fete de s-au putut căsători;

2) 40 de Sfinți de la Sevastia (9/21 Martie), făcând pentru fiecare sfânt câte 40 de mătăanii, de toate 1.600, și zicând anumite rugăciuni;

3) Intrarea Născătoarei de Dumnezeu în Biserică (21 Noiembrie);

4) Ajunurile prescrise de Biserică;

5) Luni, Miercuri și Vineri în săptămână, iar Marțea o țin atunci când „ursita” respectivei e căsătorit, ca să-i moară femeia. Zilele aceste le țin cu abținere de la lucru, de la mâncare și băutură. Totodată când țin aceste zile, se crede că nu-i iertat să deie nimic din casă până, chiar nici un pahar de apă sau un singur aprințior, căci la din contră nu se ajunge efectul dorit.

Nu arareori, fetele aleargă și pe la păscălieri (căutători de noroc) pentru ca din aruncarea cu cărțile, din semnele de pe mâini, din „Păscălie”, „pe care numai ei o au și numai ei o știu citi”, că mărita-se-vor ori ba, și dacă da, după cine, când, etc. firește, fiind dânsele în bună credință, că păscălierii aceștia nu mint, ci spun „cum e scris la Dumnezeu”.

Vrăjile, ajunurile, alergarea la căutătorii de noroc, toate își au cauzele lor. Și anume: cei ce rămân necăsătoriți, oriunde merg, sunt foarte rău văzuți și peste tot poporul îi ține ca pe niște oameni fără de noroc. Le dă chiar și nume de batjocură, numindu-i „borlaci”. Pentru aceea se aude câte o fartă îmbătrânită cântând cu jale:

Câte fete cu boscoane²,
Toate au în cap sovoane³,
Eu las după Dumnezeu
Până-i vai de capul meu!

Ce se ține de timpul când poporul nostru încheie căsătorii, este a se observa că dân-

căci sau cugetă că omul voiește a le arăta la judecată sau se tem să nu-și piardă câștigul, crezând că cineva voiește a învăța să facă el singur atari lucruri.

¹ *Tribuna*, Sibiu, Anul VII, 1890, nr. 198, pp. 789-790.

² *Boscoane*, ca substantiv numai în plural = vrăji; l-a bosgonit = l-a vrăjit, l-a fermecat.

³ *Sovon* se numește vâlul miresei.

NUNTA LA ȚĂRANUL ROMÂN DIN JURUL NĂSĂUDULUI

sul, fiind ascultător și supus, așa și aici, ține a fi foarte mare păcat, dacă contractează căsătoria în timpul oprit de biserică și pentru aceea, în acele timpuri nici nu se încheie atari căsătorii. Din timpul liber, neoprit își alege poporul pentru căsătorii mai vârtos carnavalul (câșlegile) Crăciunului, pentru că în acest timp dânsul nu este ocupat cu lucrul câmpului, precum, de exemplu, în timpul verii sau al toamnei, când ar pierde prea mult timp cu ospetele. Cu toate acestea, se întâmplă căsătorii și în alte timpuri ale anului, dar acele sunt foarte rare. Aici se vede că împrejurările climatice au făcut pe acest popor să se abată de la datina romană de a celebra căsătoriile în luna lui Iunie, numită și Iunoniu, de la zeița Iuno, care era patroana căsătoriilor. Deși biserica greco-catolică nu oprește, totuși poporul crede a nu fi iertat să se cunune în zi de Duminică sau altă sărbătoare.

La o căsătorie mai are în vedere poporul de pe aici încă și legătura de neam ce s-ar putea afla între respectivii căsătorinzi. Referitor la neamul de sânge, poporul, - dacă ar fi căsătorinzii consângeni, chiar într-un grad tare îndepărtat, - crede și susține că nu este bine să se ieie laolaltă, chiar dacă obțin dispensare, totuși păcătuiesc cei ce se iau. Cam asemenea cred și despre cuscrenie (afinitate), fie aceea provenită din legături de căsătorie, fie din administrarea botezului sau fie ilegală. Este de însemnat că dâșii, afară de gradurile oprite de biserică, mai țin de oprite de biserică, mai țin de oprite și de păcat și altele care, aievea, nu sunt de atari. Așa, la consângenitate, dâșii țin de mare păcat și gradul al optulea¹, zic că păcătuiesc cel ce ia neam „până la a șaptea viță și sămânță”, chiar și dacă o face asta cu dispensare, că va avea copii muți sau orbi sau schilavi, că nu va avea nevoie noroc la nimic, etc., iar dacă se iau neamuri aproape, zic că trebuie să moară, deoarece Dumnezeu nu-i lasă să trăiască ca păgânii, adică „să se pângărească”. La afinitate provenită din legături de căsătorie, dâșii țin a fi păcat și rândul (ordinul) al treilea, adică afinitate de trei neamuri, ceea ce în biserică nu se compută a fi împiedecământ. La botez, crede poporul, că nașul și nașa au devenit în legături așa de aproape cu finul, precum sunt frații. Precum se face legătura de neam prin botez, tocmai așa zice poporul, că se face legătura de neam și prin cununia între cununați și între martorii (nașii) de la cununie; ceea ce însă biserica în canoanele sale nu o spune a fi neam. În urma acestora poporul se ferește a încheia căsătorii cu neamurile, crezând a fi păcat mare, chiar și în grajdurile neprevăzute de biserică și amintite mai sus.

La căsătorie mai are în vedere țăranul de pe aici și națiunea persoanei respective. Așa, mai întâi, nu se întâmplă căsătorii cu persoane de alt neam. Fata unui țăran de român nicicând nu se mărită după un jidov, ungur, țigan, etc., întocmai după cum se întâmplă oarecând în mama noastră Roma, unde încheierea căsătoriei cu persoană de alt neam o putea concede numai senatul, ba la început, absolut nu era permisă.

Dau mult românii noștri și pe familia din care se trage respectivul căsătorind și, în special, la fete se uită mult ce mame au avut, căci zic: „pe unde sare capra, pe acolo sare și iada”; și iarăși „așchia nu cade departe de lemn”. Mai presus de toate, însă, se uită și deoparte și de alta la averea celuilalt și poți zice că abia un procent nu pune această condițiune la cea dintâi și, apoi, aceasta e cauza mulțimii de căsătorii nefericite.

¹ Deoarece poporul de pe Someș ale cărei datini și credințe se descriu aici, e tot greco-catolic, computarea neamurilor încă se ia după prescrierile canoanelor bisericii greco-catolice.

ȘTEFAN BUZILĂ

În privința etății de căsătorie ar fi foarte anevoie a stabili termeni, deoarece fetele se mărită atunci când le vine unul pe plac; și feciorii se însoară când se pot, după ce adică nu le mai stă în cale împiedecământul miliției. Totuși, cele mai multe cazuri de căsătorie la feciori se întâmplă între 23-26 ani, iar la fete între 18-23 ani. Poporul însă, cât se poate, se ține de zicala bătrânilor, că „ori de tânăr te căsătorești, ori de tânăr de călugărești!”, apoi „însuratul de cu vreme și mâncarea de dimineață, aduc bun folos în viață”. Ba fetele, se pare, chiar voiesc a astrânge pe feciori să se însoare de tineri, când le cântă:

Măgheran crescut în fir,
Rău îți stă, bade, bătrân;
Măgheran crescut în iarbă,
Rău îți stă, bade, cu barbă”.

Pentru fete, bucuroși observă, dacă pot regula ca nicicând să nu se mărite cea mai tânără înaintea celei mai de etate, - dacă sunt mai multe fete la casă pentru că zic: „de la vârful se începe stogul” (claie mare de fân). La romani căsătoriile, de regulă, se îndeplineau cam între 30-35 ani ai bărbatului, iar ai femeii 18-20 ani, fiind fată îndată ce împlinea 14 ani ai vieții numită „Domina”^{1,2}.

La încheierea unei căsătorii este datorie de ton și învoirea părinților și poporul crede că fără aceasta, nu poate fi căsătorie deși consensul părinților, biserica îl numără numai între impedimentele împiedecătoare, dar nu dărâmbitoare. De multe ori, un june trebuie să ieie o soție, pe care el nu o voiește, ci numai simplu pentru că părinții voiesc așa. Tot așa se întâmplă și cu fetele. Pentru aceea câteodată se întâmplă că fata, silită fiind de părinți, să se mărite după unul pe care nu-l iubește, dânsa atunci se înțelege cu amarezul („drăguțul”) ei și fug din sat pe câmp, unde rămân până atunci, până când se învoiesc și părinții să o deie după drăguțul ei și nu după altul. De aici s-a născut și cântecul respectiv, chiuitura, care zice:

Haida, mândră, să fugim,
Că noi bine ne văjim,
Peste munți nerourați
Să trăim necununați –
Este-un popă între molizi,
Cunună pe cei fugiți,
Și-apoi este altu-n fagi,
Cunună pe cei ce-s dragi”.

Iar fata, dacă n-ar voi să fugă, ci la îndemnul părinților s-ar căsători cu altul, atunci amarezul ei, rămas, o blastămă așa:

Ajungă-te mândr-ajungă
Dorul pe calea cea lungă;
Și te-ajungă dor cu drag,

¹ Ca izvoare în eruarea datinilor de la popoarele antice, vezi „Cultul păgân și creștin”, Tom I, de Dr. At. M. Marienescu și „Nunta la romanii antici pe timpul republicii”, „familia” din 1875, precum și Elena Sevastos, „Nunta la români”, pe care autori îi citez odată pentru totdeauna aici (Notele aparțin autorului).

² *Tribuna*, Sibiu, Anul VII, 1890, nr. 199, p. 793.

NUNTA LA ȚĂRANUL ROMÂN DIN JURUL NĂSĂUDULUI

Să ștezi toată ziua-n prag
Cu sculuțul după cap¹
Cu ațucă trasă-n ac!
Niciodată să nu-mpungi,
Făr-aminte să-ți aduci,
Că nu-i blăstăm de la părinți,
Că-i blăstăm de la drăguț!”

De sine, se înțelege că aceste, feciorul înșelat le chiuiesc în vreo petrecere publică, unde e și aceea ce l-a lăsat și imediat continuă în mod sarcastic:

Frunză verde foaie lată,
Nu stă lumea dintr-o fată,
Nici din tine măi surată²
Că o fată-i ca o floare,
Când stă-n grădină la soare,
Dar feciorul grădinar,
El când intră în grădină,
Toate florile-i se-nchină:
El se uită și tot tace
Și-apoi rupe care-i place”.

Dacă s-ar întâmpla că părinții feciorului ar voi să-l adstrângă pe acesta să ieie pe o altă fată, nu pe care o iubește, atunci feciorul, cât se ajunge la joc, nu întârzie a încunoștința pe amanta lui despre constanța și credința sa, chiuind:

Vrea tata să mă însoare
Pân-ce³ umblu-n sat la-o floare,
Dar cu sila nu m-a face
Se iau pe cine nu-mi place!

Apoi:

Alei morții tăi Sibii,
De trei ori de ocolii
C-un păpuc fără călcâiu,
Tot ca mândra nu gășâiu!”⁴.

(Va urma).

¹ Fetele, când coase, pun sculul cu bumbacul după cap.

² „Măi surată”; surată se ia cu semnificarea de „a doua soră”, iar „măi” corespunde la „tu”, și pe Someș se folosește și față cu muierile.

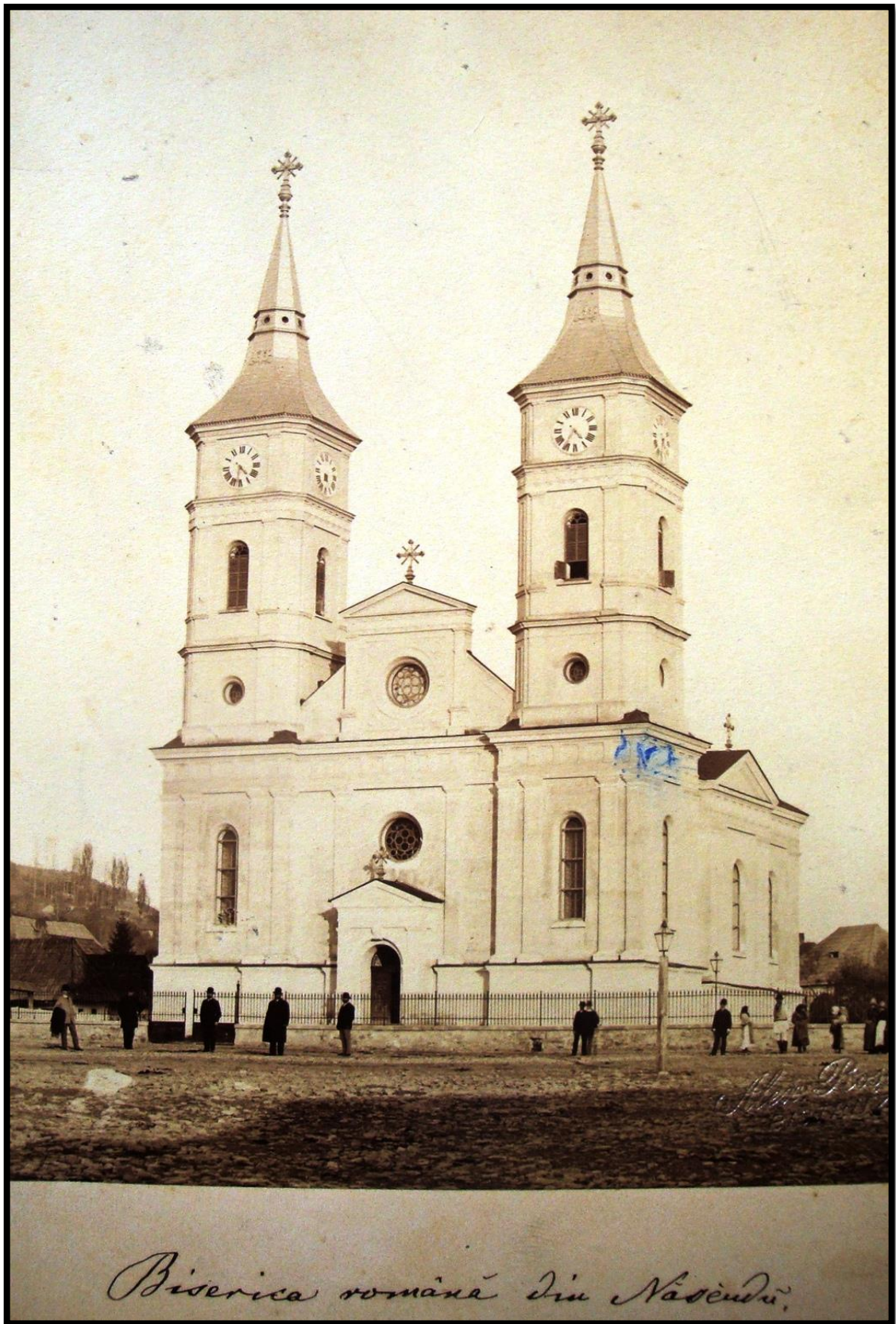
³ „Pân-ce” = pentru ce (Notele aparțin autorului).

⁴ *Tribuna*, Sibiu, Anul VII, 1890, nr. 200, pp. 797-798.

Fotografie din colecția artistului Maxim Dumitraș

RANIE
COMUNISMULU

Fotografie din colecția domnului Dorin Dologa

DOCUMENT

STADIUL LICHIDĂRII LATENȚELOR GRECO-CATOLICE DIN CADRUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ȘI ACTIVITATEA DUSĂ ÎN ACEST SCOP DE PROTOPOPI ȘI PREOȚI

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Delimitând în mod clar poziția Bisericii Ortodoxe Române în contextul celorlalte biserici din cuprinsul țării, se poate concluziona faptul că ea se situează în avangarda bisericilor care militează pentru pace, pentru bună înțelegere între confesiuni și frățietate cu alte biserici din străinătate.

Bucurându-se din partea statului de libertatea de desfășurare - deopotrivă în drepturi cu alte culte, înscrisă în „Legea pentru regimul general al cultelor” din România și prin statutele ei de organizare, Biserica Ortodoxă Română este organizată conform tradițiilor ei.

Biserica Ortodoxă Română – biserică autocefală, unitară, se încadrează în mișcarea ecumenică organizată în „Comitetul Ecumenic al Bisericilor” și sprijină activ „Conferința Creștină pentru Pace” pentru înfăptuirea cât mai grabnică a celei mai înalte năzuințe a tuturor oamenilor din toate timpurile, asigurarea unei păci durabile și trainice.

Pe plan național, în măsura aderenței la viața socială, Biserica Ortodoxă Română „caută” să se apropie de preocupările poporului, înțelegând că apropierea înseamnă vitalitate pentru existența bisericii. E un fapt recunoscut de toți că omenirea se află într-o epocă rapidă de transformare, de progrese uluitoare. Tot evidente sunt și progresele realizate pe plan social, fiind desființată exploatarea omului de către om, societatea fiind clădită pe principii noi.

Biserica nu stă pasivă față de aceste transformări, deci dogmele au rămas aceleași, totuși viața bisericească este pe cale de reînnoiri, căutând să se verifice în realitatea socială, la chemarea veacului de înnoirea omului și societății.

Una din problemele frământate ale Bisericii Ortodoxe Române este consolidarea reîntregirii, știut fiind că după 220 de ani de ruptură, fosta biserică s-a contopit în sânul Bisericii Ortodoxe Române.

Împlinindu-se 23 de ani de la actul reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române, găsește azi biserica în fața consolidării definitive a acestui act.

Analizând situația cultului ortodox român din cadrul județului Bistrița-Năsăud, unde funcționează două protopopiate ortodoxe, cu un număr total de 215.000 credincioși față de 281.600, populația județului, rețin următoarele aspecte [că] marea majoritate a parohiilor de

ALEXANDRU DĂRĂBAN

pe cuprinsul județului o formează parohiile foste greco-catolice, astfel:

Protopopiatul Bistrița = 77 parohii

- 50 de parohii foste greco-catolice;
- 22 de parohii vechi ortodoxe române;
- 5 parohii mixte.

Protopopiatul Năsăud = 77 parohii

- 70 de parohii foste greco-catolice;
- 4 parohii vechi ortodoxe române,
- 3 parohii mixte.

Astfel, din totalul de 154 de parohii, procentajul parohiilor foste greco-catolice este de 82,6%, deci un procent foarte ridicat, care trebuie să rețină atenția Episcopiei Ortodoxe Române din Cluj.

Cât privește repartizarea cadrelor preoțești, se reține faptul că nu s-a respectat întocmai repartizarea deservenților de culte pe parohii, respectiv a preoților vechi ortodocși în parohii revenite și invers.

Redăm tabloul preoților din cadrul județului Bistrița-Năsăud:

Protopopiatul Bistrița

Preoți ortodocși în parohii ortodoxe.....	16
Preoți ortodocși în parohii revenite.....	27
Preoți reveniți în parohii ortodoxe.....	1
Preoți reveniți în parohii revenite.....	25
Preoți ortodocși în parohii mixte.....	2
Preoți reveniți în parohii mixte.....	3
<hr/>	
TOTAL.....	74

Protopopiatul Năsăud

Preoți ortodocși în parohii revenite.....	16
Preoți reveniți în parohii ortodoxe.....	3
Preoți reveniți în parohii revenite.....	51
Preoți ortodocși în parohii ortodoxe.....	4
Preoți ortodocși în parohii mixte.....	1
<hr/>	
TOTAL.....	75

Deci, din totalul de 159 de preoți în funcțiune, numai un procentaj de 28,8% de preoți ortodocși sunt folosiți în parohii revenite, această repartizare având repercusiuni asupra acțiunii de consolidarea reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române.

Deci, s-au emis și s-au dat unele recomandări privind această acțiune de consolidarea bisericii, începând cu anul 1966 (vezi circulara 1299), totuși nu s-a urmărit îndeplinirea ei din partea conducerii episcopiei, realizările din teren fiind destul de timide, ulterior luându-se unele măsuri din partea parohiilor legat de evenimentul împlinirii a 20 de ani de la actul consolidării reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române.

Faptul că s-au obținut totuși succese în alți doi-trei ani, se datorește și acțiunilor personale ale protopopilor care, cu ocazia deplasărilor în teren, au urmărit realizarea în fapt

STADIUL LICHIDĂRII LATENȚELOR GRECO-CATOLICE DIN CADRUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ȘI ACTIVITATEA DUSĂ ÎN ACEST SCOP DE PROTOPOPI ȘI PREOȚI

a acestor deziderate de consolidare a reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române.

Este salutară ideea de depozitarea obiectelor aparținând fostului cult greco-catolic într-un depozit cultic, cum este cel de la Năsăud unde se găsesc cărțile de la „Fondul spiritual” al Protopopiatului Năsăud, iar celălalt protopopiat, cărțile și icoanele, statuile se păstrează, fie la casa parohială, fie în biserică, dar nu expuse.

Analizând activitatea depusă de Episcopia Ortodoxă Cluj privind această problemă, reiese faptul că abia în ceasul al XII-lea, impulsionați de evenimente, convoacă ședința cu protopopii pentru ziua de 20 mai 1971, pentru a adopta măsurile luate de Patriarhia București și cu ierarhii transilvăneni din 3 noiembrie 1970, ședința având caracterul unei ședințe de analiză și nu de perspectivă, de luare de măsuri energice.

Cu numărul 2890 din 5 iunie 1971, Episcopia Ortodoxă Cluj întocmește un plan de acțiune în vederea sprijinirii protopopilor și preoților de la parohii privind acțiunea de consolidare a reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române, fiind caracterizată în:

- munca de supraveghere este condusă de episcopul Teofil Herineanu cu colaborarea membrilor centrului eparhial, fiecare cu câte un sector de activitate;

- pregătirea la nivelul protopopiatelor a unui grup de 4-8 preoți misionari, din cei mai bine pregătiți, în vederea deplasărilor în teren, unde va urmări consolidarea reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române și a combaterii prozelitismului practicat de cultele neoprotestante, grupări religioase interzise și mișcări din sânul cultelor. Acești preoți vor fi pregătiți la Seminarul Teologic Cluj, timp de câteva zile;

- din fondul central misionar se va aloca o sumă de bani pentru înzestrarea bisericilor cu tablouri adecvate;

- seminarii de reîmprospătare biblică la nivel de protopopiate;

- măsurile preconizate de episcopie sunt în curs de realizare. Privind însă situația pe teren, am constatat că se acordă în prezent o mai mare atenție din partea preoților asupra acestei probleme de consolidare, rămânând unele parohii ca: Coșbuc – preot Demian Emil, Ilva-Mare – preot Coruțiu Titus, Măgura-Ilvei – preot Bulbuc Octavian, Șieu-Odorhei – preot revenit Deac Ioan, Tureac (Bârgău) – Roman Ioan, au unele tablouri cu „Cultul inimii” care au termen de lichidare din biserică;

- la parohia Coșbuc, reacția împotriva scoaterii celor două statui a fost mai puternică din partea preotului și a familiei sale – fostă greco-catolică – care, abia la intervenția personală a episcopului ortodox român Teofil Herineanu, a promis că va scoate statuia în patru zile (termen 28 iunie 1971), dar se reține faptul că [atunci] cu ocazia sfințirii bisericii din Coșbuc, episcopul Teofil, deși a văzut statuile, nu a făcut nicio recomandare preotului, decât acum când problema consolidării reîntregirii a luat o atenție deosebită din partea Bisericii Ortodoxe Române București;

- limbajul liturgic ortodox este folosit de toți preoții, dar, uneori, aceștia lasă ca strana să cânte în „spirit”, cum au fost cazurile de la Măgura-Ilvei, Târlișua, Leșul Ilvei, Simionești, măsurile luate împotriva cântăreților fiind de natură observatorie, cu excepția cazului de la Simionești unde – la propunerea parohiei – s-a retras dreptul de funcționare a

ALEXANDRU DĂRĂBAN

cântărețului;

- cărțile au fost înlocuite, însă o mare parte din cărțile de cult ortodoxe sunt de proveniență greco-catolică, urmând să fie înlocuite cu cele noi editate de Patriarhia București;

- pangarul a fost introdus la toate parohiile, cu excepția parohiilor Zagra și leșul Ilvei, deservite de preoți reveniți;

- una din cauzele care au determinat să se ia măsuri în vederea consolidării reîntregirii au fost și acelea că odată pe an se face un schimb de experiență între preoți și, desigur, că preoții, cu ocazia schimbului, au avut grijă să scoată relicvele catolice pentru a nu se compromite în fața colegului;

- s-a scos din uz „Cultul Rozariului”, „Calea Crucii”, caracteristice cultului romano-catolic. În parohiile Maieru, Mititei, Măgura-Ilvei se mai fac mărturisirile în prima vineri din lună, iar, ca o excepție negativă, în parohia Năsăud II, care este deservită de un preot vechi ortodox, se mai practică, se mai fac liturghisiri marțea și vinerea, urmând ca protopopul să îndrume preotul să se încadreze rânduielilor ortodoxe române;

- nu s-a acordat atenție preoților nereveniți care, în cuprinsul județului Bistrița-Năsăud sunt 25, din care 23 în parohii revenite, 2 preoți în parohii ortodoxe românești și un preot nerevenit în parohie mixtă care, o parte, sunt încadrați în câmpul muncii, alții sunt pensionari, dar unii din aceștia, cum este cazul din Țagu, Rus Alexandru, care făcea unele servicii religioase, fiind necesară intervenția organelor de miliție, a lui Zăgrean Grigore – cantonier CFR, Sângeorzan Lazăr – Măgura-Ilvei, care întrețin „flacăra greco-catolicismului”, fiind necesare intervenții în acest sens, de altfel din situațiile aflate la protopopiate reiese că în județ sunt circa 80 studenți și seminariști care pot veni în ajutorul preoților în această direcție de contracararea elementelor foste greco-catolice;

- sunt cazuri în care cetățenii cu tendințe catolice, fiind ortodocși, frecventează, totuși, biserica greco-catolică, arătând că prin această poziție ei sunt atașați fostului cult greco-catolic. Este necesar ca preotul să-și cunoască mai bine credincioșii și parohia, să cunoască situația în teren și să privească cu obiectivitate atunci când prezintă situația din parohia sa.

Concluzionăm că, verificând planurile de muncă ale protopopilor și, de altfel, dorința preoților de a se integra complet în credința ortodoxă română, rezultatele se întrevăd a fi de cel mai bun randament, fiind izvorâte și din dorința credincioșilor – foști greco-catolici – de a fi considerați ortodocși români.

Inspector Principal Teritorial
PUIU CONSTANTIN¹

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, Fond *Inspectoratul teritorial al Departamentului Cultelor al județului Bistrița-Năsăud*, Dosar 3/a „Probleme ale cultului ortodox 1971”, Document nr. 247/18.VI.1971, pp. 265-270.

Revistă sprijinită și finanțată de:
CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CASA DE CULTURĂ SÂNGEORZ-BĂI

ISSN 2285-8229
ISSN-L 2285-8229